

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

До захисту допустити:
Завідувач кафедри

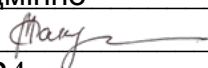
 Юлія ДЕМИДОВА
«15» грудня 2023 р.

**«ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ
РАНЬОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти другого
(магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Дошкільна освіта. Логопедія»
Статієнко Анни Василівни

Науковий керівник:
Фунтікова Ольга Олександрівна,
д-р пед. наук, професор

Рецензент:
Кузьменко Юлія Анатоліївна,
канд. пед. наук, доцент
кафедри освіти та управління
навчальним закладом
Класичного приватного
університету м. Запоріжжя

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою відмінно
Секретар ЕК
«16» січня 2024 р

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ	6
1.1. Роль раннього дитинства у процесі формування особистості	6
1.2. Педагогічні умови освіти дітей раннього віку	13
1.3. Особливості сенсорного розвитку дітей раннього віку	18
Висновки до першого розділу	27
РОЗДІЛ 2. СЕНСОРИКА ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	30
2.1. Ігри як метод сенсорно-пізнавального розвитку дітей раннього віку	30
2.2. Методичні прийоми сенсорного розвитку дітей раннього віку в процесі ігрової діяльності	37
Висновок до другого розділу	48
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ МЕТОДИК З МЕТОЮ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ	50
3.1. Проведення дослідження та інтерпретація результатів	50
3.2. Методичні рекомендації для батьків та вихователів ЗДО щодо сенсорно-пізнавального розвитку дітей	53
Висновки до третього розділу	56
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61
ДОДАТКИ	66

ВСТУП

Актуальність дослідження. В сучасному суспільстві особливу увагу приділяють розвитку дітей раннього віку, визнаючи важливість їхнього виховання та навчання.

Серед усіх видів діяльності раннього дитинства ігрову діяльність можна віднести до найважливішої. Гра є провідною діяльністю дітей раннього віку, оскільки вона відповідає їх потребам, інтересам і можливостям. У процесі гри дитина пізнає світ, розвиває свої здібності, формує особистість.

Одним із важливих аспектів розвитку дитини раннього віку є сенсорний розвиток. Сенсорний розвиток - це процес формування уявлень про властивості предметів і явищ навколишнього світу. Він є основою пізнавального розвитку дитини, її підготовки до навчання у школі.

Сенсорний розвиток у дітей є ключовим етапом формування когнітивних та моторних навичок, які визначають подальший успіх у навчанні та соціальному взаємодії.

Важливість сенсорного виховання полягає в тому, що воно: забезпечує повноцінне пізнання навколишнього світу, сприяє розвитку уваги, пам'яті, мислення, мовлення дитини, формує творчі здібності дитини, сприяє гармонійному розвитку особистості дитини.

Сенсорний розвиток дітей раннього віку здійснюється в процесі різних видів діяльності, у тому числі ігрової. Засоби ігрової діяльності є ефективними педагогічними інструментами для досягнення цієї мети.

Ігрова діяльність є провідною діяльністю дітей раннього віку, оскільки вона відповідає їх потребам, інтересам і можливостям. У процесі гри дитина пізнає світ, розвиває свої здібності, формує особистість.

Гра є ефективним засобом сенсорного розвитку дітей, оскільки вона: забезпечує активність дитини в пізнанні навколишнього світу, дозволяє дитині самостійно вивчати властивості предметів і явищ, сприяє розвитку уваги,

пам'яті, мислення, мовлення дитини, створює позитивні емоції у дитини, що сприяє її розвитку.

Проблему сенсорного виховання дітей дошкільного віку описували в своїх роботах такі науковці, як Денисенко Т. А., Олійник Л., Трикоз С. В., Тріщун Н. А. та багато інших.

Роль ігор в процесу навчання на виховання розвитку обґрунтували такі науковці, як Бурова А., Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Поніманська Т. І., Захарченко В. та багато інших.

Метою роботи є визначення педагогічних умов сенсорного розвитку дітей раннього віку засобами ігрової діяльності.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі **завдання**:

1. вивчити підходи українських та зарубіжних вчених до вирішення проблеми сенсорного розвитку дітей дошкільного віку засобами ігрової діяльності;
2. вивчити теоретичні основи сенсорного розвитку дітей раннього віку;
3. охарактеризувати значення ігрової діяльності для сенсорного розвитку дітей раннього віку;
4. визначити педагогічні умови сенсорного розвитку дітей раннього віку засобами ігрової діяльності;
5. дослідити ефективність використання ігрових методів з метою сенсорного розвитку дошкільників;
6. розробити методичні рекомендації щодо використання ігор в процесі сенсорного розвитку.

Об'єктом дослідження є сенсорний розвиток дітей раннього віку.

Предметом дослідження є педагогічні умови сенсорного розвитку дітей раннього віку засобами ігрової діяльності.

Методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної літератури, порівняння досвіду українських та іноземних вчених стосовно використання ігор в процесі сенсорного розвитку дітей раннього віку, педагогічне

дослідження з використанням ігрових методики, статистичний аналіз отриманих результатів.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загального висновку та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 78 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

1.1. Роль раннього дитинства у процесі формування особистості

Раннє дитинство є важливим та критичним періодом у житті кожної людини. Це час, коли формуються основні риси особистості, її цінності, переконання і сприйняття навколишнього світу. Розглядаючи роль раннього дитинства у процесі формування особистості, важливо розуміти, які чинники впливають на розвиток дитини в цьому періоді, і які можливості надаються для створення міцних основ для подальшого життя.

Вважають, що розвиток дитини як особистості починається з 2-3-річного віку. Це, якщо пам'ятати появу суто зовнішніх ознак особистісної індивідуальності.

Варто зауважити, що передумови формування особистості у ранньому дитинстві включають низку важливих психологічних та соціальних аспектів. Найважливішим новоутворенням на цьому етапі є формування установки «Я сам» або «Я сама». Це важливий момент, коли дитина починає усвідомлювати свою особистість і виникають перші уявлення про себе [11].

На цьому етапі розвитку, дитина починає розуміти свою статеву належність і засвоює статеві ролі в суспільстві. Вона вчиться, як слід поводитися відповідно до соціальних норм й очікувань. Дитина вже чітко розрізняє, що належить їй, і починає відстоювати свої права та інтереси, що може виявлятися у спробах обрання ролі лідера або у вираженні свого бажання.

У цьому процесі дитина також починає виражати своє ставлення до навколишнього світу. Вона може відчувати гордість за свої досягнення, вину за помилки або сором за невдачі. Ці емоції грають важливу роль у формуванні самосвідомості та встановленні особистих моральних цінностей [36].

Крім того, на цьому етапі дитина розвиває механізми самоконтролю. Вона навчається контролювати свої емоції, реагувати на ситуації відповідально та адекватно. Ці навички важливі для побудови стабільних стосунків з іншими людьми та адаптації до змін у навколишньому світі.

Усе це підкреслює важливість раннього дитинства як визначального періоду у формуванні особистості, де дитина починає визнавати і будувати себе як індивідуум у складному соціальному та психологічному контексті [12].

Психологічна характеристика поведінки дитини раннього віку відображає важливі аспекти її психічного розвитку та прояву особистості. У цьому періоді, дитина активно оволодіває різноманітними навичками та ціннісними орієнтаціями [14].

Перш за все, дитина формує у собі уявлення про «добро» і «зло» та навчається відокремлювати правильну поведінку від неправильної. Вона розвиває свій внутрішній світ та починає усвідомлювати моральні норми [14, с. 31].

Діти раннього віку відзначаються безпосередністю та імпульсивністю у своїй поведінці. Вони реагують на свої почуття та бажання, не завжди обдумуючи свої дії. Їхні реакції можуть бути дуже спонтанними та визначатися ситуацією, яка їх оточує. Для дітей цього віку важливо, що їх цікавить саме зараз.

Проте з часом діти навчаються правилам поведінки та вміють підпорядковувати свої бажання зовнішнім обставинам. Вони розвивають навички самоконтролю й навчаються контролювати як власну поведінку, так і розуміти вчинки інших.

Почуття відіграють важливу роль у житті дітей цього віку. Вони стають мотиваторами для їхньої поведінки. Позитивні емоції сприяють успішному формуванню навичок і вмінь, тоді як негативні емоції можуть пригнічувати цей процес. У дітей раннього віку розвиваються різні почуття, такі як любов, зніяковілість, страх, радість, які впливають на їхню поведінку та сприйняття навколишнього світу [37].

У цій важливій стадії розвитку, дитина формує свою особистість, освоюючи соціальні та моральні норми, розвиваючи навички самоконтролю та виявляючи свої почуття. Цей процес відкриває двері для подальшого розвитку особистості та визначає її ставлення до світу навколо.

Емоційний стан дитини у ранньому віці є надзвичайно нестійким і змінливим. Дитина легко переходить від радощів до сліз і навпаки, її емоції швидко реагують на події навколишнього світу, що робить її легко піддатною впливу дорослих. Важливою особливістю цього віку є те, що почуття дитини направляють її поведінку і закріплюються через дії [38].

Дитина вчиться бути доброю, ділиться іграшками з іншими дітьми, або солодощами. У таких діях вона виявляє бажання виказати доброту і ділитися з іншими. Це перший крок у формуванні соціальних навичок і розумінні того, що значить бути дружнім та альтруїстичним [15].

Дуже рано дитина проявляє здатність до співпереживання, зокрема, якщо вона бачить, що інша дитина сумує або потребує допомоги. Вона може намагатися підняти настрій іншій дитині або навіть намагатися допомогти їй.

Для дітей раннього віку важливо розвивати почуття симпатії і розуміння інших. Вони можуть легко перейматися почуттями інших дітей, і це важливий етап у їхньому соціальному розвитку [23].

Надзвичайно важливим є те, як дорослі оцінюють поведінку дитини в цьому віці. Похвала та заохочення викликають у неї почуття гордості та бажання оточувати себе позитивною увагою дорослих. Це підтримує і стимулює розвиток її емоцій та позитивну самооцінку, а також формує усвідомлення важливості соціальної взаємодії та взаєморозуміння.

З часом, незабаром після формування почуття гордості, в дитини з'являється почуття сорому, особливо тоді, коли її дії не відповідають очікуванням дорослих та можуть бути засуджені ними. Це почуття сорому може виникати, наприклад, коли дитина помиляється у вимові слів чи не видає в повному обсязі віршик, який спробує розповісти. Проте з часом дитина

навчається соромитися також і тих дій, на які їй спеціально вказують дорослі [41].

Поступово дитина навчається оцінювати свої власні та чужі вчинки, але свідомо керувати своєю поведінкою їй ще важко. Особливо це стосується вміння утримувати себе від негайного задоволення свого бажання (наприклад, з'їсти цукерку) або виконати менш привабливу дію на запит дорослого (прибрати іграшки).

У віці 2-3 років діти вже виявляють схильність до вибору своїх друзів та можуть грати переважно з однією дитиною або декількома конкретними дітьми. Вони також виявляють інтерес до старших дітей та демонструють свою готовність спілкуватися та допомагати молодшим дітям.

Розвиток емоційної сфери дитини та різноманітність почуттів, які вона досліджує у ставленні до інших людей, грає важливу роль у формуванні її особистості та визначає її спроможність сприймати та взаємодіяти зі світом.

Загалом, розвиток пізнавальних процесів та формування особистості у дитячому віці є надзвичайно важливим і вирішальним. Практично всі основні риси особистості людини формуються в ранньому дитинстві, за винятком тих, що залежать від накопиченого життєвого досвіду і не можуть розвиватися до досягнення певного віку [19].

У дитинстві активно формуються основні мотиваційні, інструментальні та стильові риси особистості. Перші стосуються інтересів, цілей, потреб та мотивів поведінки людини. Інструментальні риси охоплюють засоби досягнення поставлених цілей та задоволення поточних потреб, а стильові риси відносяться до темпераменту, характеру та способу ведення себе [16].

Зазвичай, до закінчення школи, особистість дитини майже повністю формується, й індивідуальні особливості, які вона набуває протягом цього часу, зберігаються протягом всього подальшого життя.

На основі досліджень можна припустити, що в дитинстві існують періоди, які особливо чутливі (сензитивні) для розвитку певних аспектів особистості дитини. Варто розглянути детальніше ці періоди [18].

Сензитивний період для формування первинних мотивів та рис характеру людини - це дошкільний вік, від народження до початку школи. Протягом цього періоду також закладаються основні стильові та, в певній мірі, інструментальні риси особистості. Спочатку ці риси формуються через взаємодію генетичних факторів і оточуючого середовища, а з часом (до старшого дошкільного віку) розвиваються під впливом соціально-психологічних законів.

Важливо зазначити, що після дошкільного віку формування здібностей на їх основі триває до закінчення школи. Молодший шкільний вік і початок підліткового віку - це період інтенсивного розвитку здібностей. Старший шкільний вік - цей час є найбільш сприятливим для формування моральних та світоглядних установок та системи поглядів особистості на світ [39].

Особистісний розвиток дитини розпочинається з народження і завершується після закінчення школи, коли вона досягає соціально-психологічної самостійності і незалежності. Цей процес також супроводжується внутрішньою свободою і самосвідомістю, які є характерними ознаками високорозвиненої особистості.

З поступом у віці та розвитком дитини, разом із розривом її первинних фізіологічних і соціально-психологічних зв'язків з матір'ю та іншими людьми, які замінюють та доповнюють її в дитинстві, виникає прагнення дитини до особистісної незалежності та персональної свободи. Цей процес включає такі послідовні кроки: фізичну незалежність (поява здатності самостійно задовольняти свої фізіологічні потреби); психологічну незалежність, що означає здатність дитини думати та діяти самостійно, відповідно до внутрішньо прийнятих принципів власної автономної моралі [40].

З індивідуалізацією особистості та її зростанням емансипації в сучасному суспільстві, де відбуваються не лише міжлюдські, але й «нелюдські» відносини, може з'являтися почуття самотності. Як писав Е. Фромм, у міру того, як дитина відокремлюється, вона починає усвідомлювати

свою самотність. Ця самотність може викликати у дитини відчуття беззахисності та тривоги.

Однією з основних небезпек цього процесу є те, що в умовах суспільства, де відсутня висока мораль та культура взаємовідносин, зростаюча особистість може не отримувати необхідної моральної підтримки від оточуючих та змушена самотійно захищати себе від них і боротися за своє існування.

Індивідуалізація, яка посилюється в таких умовах, може призвести до підкорення іншим або пригнічення їх, або до ізоляції від них. У першому випадку, щоб подолати тривогу та страх, дитина прагне злитися з оточуючими, беззаперечно підкоряється їм та додержується правил, що чинні в суспільстві. Проте, ця позиція може вимагати від неї відмови від власної індивідуальності та особистості [42].

У другому випадку, відносини з іншими людьми набувають нерівноправного характеру, протилежного попередньому сценарію. У цьому випадку людина починає розвиватися як особистість завдяки взаємодії з іншими людьми і, нарешті, зупиняється у своєму індивідуальному розвитку. Цей процес призводить до народження двох основних типів особистості, які є характерними для недемократичних та тоталітарних систем управління: конформна особистість, яка втрачає власне «Я» і підкорюється нав'язаним стандартам, та владна, деспотична особистість, яка прагне здобути контроль над іншими.

Третій тип ізольованої особистості виникає, коли між формально вільними людьми встановлюються виключно ринкові відносини, де присутній підхід «ти - мені, я - тобі». В таких умовах лише морально зрілі особистості можуть існувати та розвиватися, і це може відбуватися лише відокремлюючись від спільноти людей, які не мають глибоких моральних цінностей. У результаті цього народжується тип самітника, який обирає самотність в умовах нелюдських міжособистісних відносин.

Четвертий шлях відкриває простір для повноцінного особистісного розвитку людини. Це шлях пріоритетного морального самовдосконалення, а не посилення її політичного чи економічного потенціалу. На цьому шляху людина акцентує на підвищенні власної моральної свідомості та самовдосконаленні, замість прагнення до влади чи матеріального багатства.

Агресивність є серйозною проблемою, яка може виникнути в ході особистісного розвитку дітей в сучасному суспільстві, де існує багато конфліктів. Агресивність може бути визначена як навмисна поведінка, яка завдає шкоди іншим людям, предметам або природі. Вона може включати фізичні напади однієї дитини на іншу або на дорослого (наприклад, удари чи укуси), вербальну агресію (наприклад, крики, образи), порушення прав інших людей (наприклад, позбавлення волі, силовий вплив) та шкоду природі, тваринам або матеріальній культурі [43].

У спробах вплинути на агресивну поведінку дітей часто виникає порочне педагогічне коло: діти з високим рівнем агресії можуть викликати вороже ставлення з боку інших, що, в свою чергу, може посилити їхню власну агресивну поведінку, так як вони отримують підтримку від інших агресивних осіб.

Причиною агресивної поведінки дітей можуть бути батьки, які самі виявляють подібну поведінку, і це може призвести до передачі цих зразків поведінки наступному поколінню. У сім'ях, де ворожість і конфлікти стали нормою, агресивні дії від батьків та інших членів сім'ї можуть сприяти росту агресивності дітей.

Також важливо відзначити, що хлопчики частіше проявляють агресивність, порівняно з дівчатками. Це може пояснюватися тим, що деякі форми агресивної поведінки заохочуються чи долучаються у хлопців, в той час як в дівчат вони заборонені. Також, соціально-психологічні стереотипи стосовно чоловіків і жінок можуть впливати на прояв агресивності, оскільки у чоловіків іноді очікується більша суворість й агресивність, у той час як у жінок - образ доброти, м'якості та співчуття.

Таким чином, роль раннього дитинства у формуванні особистості надзвичайно важлива. У цьому періоді формуються основні мотиваційні, інструментальні та стильові риси особистості. Дитина набуває навичок спілкування та вчиться виявляти почуття співчуття та емпатії. Розвиток пізнавальних процесів і соціально-психологічних зв'язків в цей період визначає основні риси особистості на все подальше життя. Раннє дитинство - ключовий час для виховання моральних цінностей та емоційної інтелігенції, що впливатиме на розвиток особистості у подальшому.

1.2. Педагогічні умови освіти дітей раннього віку

Педагогічні умови освіти дітей раннього віку визначаються особливістю цього важливого періоду в розвитку дитини. У ранньому віці формуються основи фізичного, психічного та соціального розвитку. Тому важливо створити сприятливі умови для навчання та виховання, які враховуватимуть індивідуальні потреби та особливості кожної дитини. В цьому контексті, розглядаючи педагогічні умови, важливо розглядати аспекти якісної освіти, здорового фізичного розвитку, розвитку емоційної і соціальної сфери, а також враховувати активну роль батьків та педагогів у цьому процесі.

Отже, методи навчання та виховання дітей в дошкільних навчальних закладах включають в себе різні підходи та методи, спрямовані на гармонійний розвиток дитини у всіх сферах її життя. Враховуючи особливості дітей молодшого віку, педагоги та вихователі використовують різноманітні засоби та методи, які допомагають забезпечити найкращі умови для їхнього розвитку, наприклад:

Гра є основним методом навчання та виховання в дошкільних навчальних закладах. Вона сприяє розвитку креативності, уяви, співпраці та вмінню взаємодіяти з іншими дітьми. Різні види ігор, такі як рольові гри,

конструктори, ліплення, пазли і багато інших, стимулюють різні аспекти розвитку [21].

Опорний матеріал, такий як кольорові картки, плакати та ілюстрації, використовується для візуального підтримки навчання. Зображення та графічні матеріали допомагають дітям легше засвоювати нові знання та розвивати мовлення та мислення.

Метод проектів заохочує дітей до самостійного дослідження та творчості. Діти працюють над проектами, які вимагають глибокого вивчення теми та розвитку навичок планування та виконання завдань.

Індивідуалізація - це важливий підхід, який враховує індивідуальні потреби та можливості кожної дитини. Педагоги намагаються створити індивідуальні підходи до навчання та виховання, враховуючи особливості кожної дитини.

Ігрові ситуації сприяють розвитку соціальних навичок, таких як співпраця, спілкування, вирішення конфліктів та емпатія. Вони дозволяють дітям вчитися взаємодіяти з однолітками та дорослими [22].

Робота над розвитком мовлення включає в себе вправи та ігри, які допомагають дітям розширювати словниковий запас, вивчати правильну вимову та виражати свої думки.

Фізичне виховання - важлива складова розвитку дитини. Фізична активність сприяє розвитку координації рухів, міці та здоров'ю.

Виховання емоційного та соціального інтелекту допомагає дітям розуміти та виражати свої емоції, розвивати соціальні навички та взаємодіяти з іншими.

Важливо враховувати, що комбінація цих методів та підходів допомагає створити найкращі умови для гармонійного розвитку дитини в дошкільних навчальних закладах.

Варто зауважити, що ігрова діяльність є надзвичайно важливою у процесі навчання та виховання дітей раннього віку в дошкільних навчальних

зкладах. Вона відіграє ключову роль у комплексному розвитку дітей у всіх сферах їхнього життя [13].

Перш за все, гра сприяє розвитку когнітивних навичок дітей. Під час гри вони зіштовхуються з різними завданнями та ситуаціями, що вимагають розв'язування проблем, розвивають їх логічне мислення та аналітичні здібності. Діти навчаються знаходити та реалізовувати рішення, що сприяє розвитку їхньої креативності та уяви.

Крім того, ігрова діяльність сприяє розвитку мовлення дітей. Під час гри вони вивчають нові слова, вчаться правильно вимовляти та розуміти значення слів і фраз. Вони навчаються спілкуватися з однолітками, виражати свої думки та почуття, що розвиває мовленнєву компетентність.

Гра також сприяє соціальному розвитку дітей. Під час гри вони взаємодіють з іншими дітьми, що сприяє розвитку соціальних навичок, таких як співпраця, спілкування, вирішення конфліктів та емпатія. Діти вчаться розуміти почуття та потреби інших людей.

Крім того, гра сприяє розвитку моторики дітей. Багато ігор вимагають фізичної активності, що сприяє розвитку моторики та координації рухів. Діти розвивають силу, витривалість та гнучкість, граючи у спортивні та рухові ігри.

Психоемоційний розвиток також необхідно зазначити. Гра допомагає дітям виражати свої емоції та розвивати емоційний інтелект. Вони вчаться керувати своїми почуттями, розуміти і виражати їх відповідним чином.

Гра також допомагає дітям засвоювати нові знання та навички. Вони можуть вчити числа, літери, форми та кольори через ігрові ситуації. Гра дає дітям можливість навчатися та рости в радісному та сприйнятливому середовищі [44].

Загалом, ігрова діяльність є потужним інструментом для розвитку дітей. Вона сприяє їхньому комплексному розвитку у всіх аспектах і надає можливість навчатися та виростати в щасливому середовищі.

Розвиток креативності та інтелекту дітей в дошкільному віці є однією з найважливіших завдань дошкільної освіти. Дитячий мозок на цьому етапі

життя надзвичайно вразливий і здатний до активного сприймання і навчання. Педагогічні стратегії, спрямовані на розвиток креативності та інтелекту дітей, відіграють важливу роль у формуванні особистості [45].

Перш за все, важливо сприяти розвитку самостійності дітей. Це означає створення середовища, де вони можуть вільно виражати свої ідеї, вибирати шляхи дій та приймати рішення. Заохочення самостійності сприяє розвитку їхньої креативності та самодостатності.

Творча діяльність грає ключову роль у розвитку креативності дітей. Це може включати малювання, ліплення, музику, танці та драматичні ігри. Педагоги мають створити можливості для вільного вираження дитячих ідей та фантазій.

Заохочення дітей поставити питання і шукати відповіді є ще однією важливою стратегією. Це сприяє розвитку їхнього критичного мислення та пізнавальних навичок. Педагоги можуть створити атмосферу допитливості та дослідництва.

Забезпечення доступу дітей до різноманітних матеріалів та інформації важливо для їхнього інтелектуального розвитку. Книги, іграшки, експерименти та інші освітні ресурси повинні бути доступні для дітей.

Позитивна підтримка та заохочення є необхідними складовими у розвитку креативності та інтелекту. Діти повинні відчувати підтримку та похвалу за свої зусилля та досягнення [46].

Педагоги також можуть навчати дітей вирішувати проблеми та завдання. Розвиток аналітичного мислення та навичок проблемного вирішення важливий для розвитку інтелекту.

Як було зазначено вище, гра може бути потужним інструментом для розвитку креативності та інтелекту. Вона сприяє вирішенню завдань, розвиває логічне мислення та спільну діяльність.

Спільна творчість та проекти сприяють розвитку співпраці та обміну ідеями. Вони допомагають дітям розвивати креативні навички та навички комунікації.

Також сучасні підходи до використання технологій в дошкільній освіті передбачають інноваційні методи, які враховують особливості дітей цього віку і сприяють їхньому гармонійному розвитку. Важливо зазначити, що технології є лише одним із засобів досягнення педагогічних цілей і повинні використовуватися ретельно та з урахуванням психолого-педагогічних аспектів [47].

Перш за все, ігровий підхід стає однією з ключових стратегій. Використання мобільних додатків, ігор на планшетах та інтерактивних веб-сайтів дозволяє створювати цікаві завдання, які діти сприймають як гру, а не як навчання. Це робить процес навчання більш привабливим та ефективним, оскільки діти вчаться, граючи.

Індивідуалізоване навчання також набуває великого значення в дошкільних навчальних закладах. Використання спеціалізованих програм і онлайн-ресурсів дозволяє адаптувати навчання під індивідуальні потреби та темп кожної дитини, допомагаючи кожному учню розвиватися власним темпом.

Також важливо використовувати різні медіа-формати, такі як аудіо, відео, інтерактивні книги та мультимедійні ресурси. Це розширює можливості навчання та робить його більш різноманітним, дозволяючи дітям отримувати знання різними способами [49].

З урахуванням сучасних технологій, важливо підкреслити питання безпеки та контролю. Педагоги та батьки повинні мати контроль та наглядати за використанням пристроїв та програм, забезпечуючи безпеку та відсікаючи небажаний контент.

Використання сучасних технологій в дошкільній освіті може зробити процес навчання більш захоплюючим та ефективним, підтримати розвиток різних навичок та відкрити нові можливості для дітей. Важливо збалансувати використання технологій з іншими педагогічними підходами та створити навчальне середовище, яке відповідає потребам та інтересам кожної дитини [48].

Таким чином, педагогічні умови освіти дітей раннього віку визначаються комплексом факторів, включаючи ігровий підхід, індивідуалізацію навчання, розвиток креативності, а також обережне використання сучасних технологій.

Важливо створити стимулююче та безпечне середовище для розвитку дітей, забезпечити їхні потреби у грі та дослідженні, розвивати їхні здібності та підготувати до подальшого навчання. Для досягнення успіху в ранній освіті важливо поєднати традиційні та сучасні педагогічні підходи, забезпечуючи гармонійний розвиток маленьких особистостей.

1.3. Особливості сенсорного розвитку дітей раннього віку

Сенсорний розвиток у дітей раннього віку є ключовим етапом у їхньому загальному розвитку. На цій стадії діти активно вивчають світ через свої органи чуття, розвиваючи навички сприймання і обробки інформації з навколишнього середовища. Вплив сенсорних вражень на формування інтелектуальних та фізичних здібностей у дітей надзвичайно важливий, тому вивчення особливостей сенсорного розвитку у дітей раннього віку є актуальною темою в педагогіці та психології [17].

Сенсорний розвиток дітей представляє собою важливий етап їхнього загального розвитку, в якому активно формуються навички сприйняття і уявлення про зовнішні властивості предметів, такі як форма, колір, розмір, положення в просторі, а також властивості, які включають запах і смак. Цей етап, зазвичай відзначається як дошкільний вік, і вважається найбільш сприятливим для вдосконалення діяльності сенсорних органів та нагромадження уявлень про навколишній світ.

Дитина пізнає навколишній світ за допомогою чуттєвого відображення об'єктів, явищ навколишньої дійсності, причому кожне відчуття, отримане від окремих об'єктів, формується однією ціле. У перший рік життя дитина вбирає

сенсорну інформацію, отже, її необхідно надати, а саме, різноманітні зовнішні враження, увага до властивостей об'єктів.

Особливу увагу розвитку дітей раннього віку приділяли багатовідомі освітяни. «Житимемо заради наших дітей», говорив Ф.Фребель, мотивуючи педагогів до пошуку та створення нових шляхів та методів виховання. Система Пестолоцці (теорія елементарної освіти, необхідно розвивати природні здібності дитини, щоб вона розвивалася гармонійною і різнобічним), Я.А. Коменського (Материнська школа, де формуються основи морального, фізичного та розумового розвитку дитини), змотивували Ф.Фребеля створення власної теорії про єдність, різноманіття світу.

Відомі вчені у галузі дошкільної педагогіки, такі як Ф. Фребель, М. Монтесорі, О. Декролі відзначають важливість сенсорного виховання та розвитку в ранньому дитинстві.

Сенсорне виховання має за мету забезпечити повноцінний розвиток сприйняття та сприяти формуванню у дитини повноцінної основи для пізнання навколишнього світу. Успішний розумовий, фізичний та естетичний розвиток дитини в значній мірі залежить від рівня розвитку її сенсорних здібностей [28].

На кожному віковому етапі діти виявляють особливу чутливість до впливу навколишнього середовища. Отже, ранній дитячий вік, а саме дошкільний вік, є найбільш сприятливим для формування повноцінних сенсорних навичок.

Головним типом діяльності дитини другого року життя стає предметна діяльність, у ході якої дитина знайомиться з різноманітними ознаками об'єктів; продовжує здійснюватися його сенсорне вдосконалення.

В ігрову діяльність дитини другого року життя повинні включатися певні іграшки, як: кубики, м'ячі, пірамідки, дошки з вкладишами різноманітної геометричної форми, будівельний матеріал різної величини

Дитину необхідно регулярно спрямовувати в ігровій діяльності, або ж у нього можуть тривалий час зберігатися та зміцнюватися примітивні однотипні дії: він здатний постійно котити машинку, брати кубики в рот, перекладати

іграшки з однієї руки до іншої. Демонструйте дитині, як необхідно застосовувати молоток, совок, лопатку.

Під керуванням батьків чи педагога дитина результативніша усвідомлює навколишнє: розмежовує, співвідносить, визначає схожість об'єктів за їх властивостями – за кольором, формою, розміром.

Починаючи з 3 років основне місце у сенсорній освіті дітей займає знайомство їх з відповідними сенсорними стандартами та методами їх застосування.

При цьому сенсорне вдосконалення здійснюється як під час певних заходів, і у повсякденному житті. Наприклад, розуміння про колір, форму та положення предметів у просторі закріплюються, збільшуються та конкретизуються на заходах образотворчої творчості (малювання, ліплення, аплікація) та в ході

проекування; поняття про величину та кількість об'єктів – на заходах щодо становленню початкових математичних понять. Смак, дотик і нюх продовжують удосконалюватися у повсякденному житті.

Усвідомлення сенсорних стандартів – тривалий та дуже непростий процес, який не обмежується межами дошкільного віку.

Сенсорний розвиток дитини розпочинається з освоєнням властивостей предметів та явищ навколишнього світу через сприйняття, а отже, це є початковим етапом пізнання світу. Тому нормальний розумовий розвиток неможливий без формування повноцінного сенсорного сприйняття [29]. Зазначимо, що умови створення сенсорного середовища необхідно знати батькам з метою їх підтримки у вихованні дітей, залученні до освітню діяльність. На розвитку сенсорних стандартів залежить майбутнє дитини, її кар'єра. Тільки спільна освітня діяльність забезпечить всебічний розвиток дитини.

Відбір та застосування в освітній діяльності форм та методів роботи з дітьми спрямовано досягнення цілей навчання, освоєння освітньої програми. Ранній вік – це вік ознайомлення дітей із сенсорними еталонами для

подальшого їх запам'ятовування, засвоєння, застосування (сенсорний розвиток).

Психологи у своїх дослідженнях довели, що труднощі у дітей під час навчання у початковій школі виникають при недостатньому розвитку точності та гнучкості сприйняття, що сприяє неточності при виконанні практичних завдань під час уроків праці, у написанні букв, малюванні, рухах.

Розглянемо етапи сенсорного виховання дітей раннього віку. Спочатку необхідно ознайомити дітей із сенсорними еталонами, порівняти їх, запам'ятати назву. Дошкільнят навчають колірним фонам, відтінків, геометричних фігур, пропорцій величин. Результатом освоєння учнями є чітке уявлення про властивості предмети навколишнього світу, зв'язки між ними, пропорції геометричні форми. Спочатку формуються уявлення відтінків кольорів, тональність, сенсорні зразки, необхідні для визначення властивостей об'єктів. Формування стандартів кольору, форм, величин – головне умова сенсорного виховання дошкільнят через ігрові заняття. Предметна діяльність також неможлива без сенсорного розвитку дошкільнят. Предметна діяльність заснована на розумовому розвитку, а розумовий розвиток на сенсорному вихованні. Погодьтеся, предметна діяльність включає образотворчу діяльність, конструювання, трудову і т.д., які засновані на сенсорних та розумових процесах, їх взаємодії

Сенсорне виховання дітей дошкільного віку реалізується через педагогічні методи, що сприяють формуванню їх сенсорних процесів через продуктивну діяльність, таку як малювання, ліплення та конструювання. Ця форма навчання активно сприяє розвитку сенсорних навичок та забезпечує основу для подальшого розумового розвитку дитини.

Сенсорне виховання націлене на розвиток різних видів сприйняття, включаючи зорове, слухове, тактильне і кінестетичне сприйняття, що є критично важливим для пізнавальної діяльності дитини.

Сприйняття та відчуття предметів та явищ навколишнього світу представляють собою процеси, які дозволяють нам сприймати і розуміти

зовнішні властивості речей. Відчуття виникають, коли наш організм взаємодіє з певними властивостями предметів:

- Запах і смак.
- Кольори.
- Звуки.
- Рухові стимули.

Сприйняття тісно пов'язане з такими аспектами, як мовлення, мислення, пам'ять і уявлення. Також сприйняття існують у різних видах, включаючи зорове, слухове і смакове.

Основні характеристики сприйняття включають:

- Предметність, що передбачає віднесення наших вражень до конкретних об'єктів та явищ.
- Осмисленість, що передбачає використання нашого досвіду для інтерпретації вражень і впізнавання об'єктів на їх основі.
- Контактність, що вказує на те, що сприйняття властивостей предметів, таких як форма, розмір і кольори, може бути відносно незалежним від умов, в яких воно відбувається.

При аналізі основних аспектів сприйняття, зокрема його осмисленості, очевидно, що результати сприйняття можуть суттєво відрізнитися залежно від різних умов. Це пов'язано з тим, що умови визначають, як саме сприйняття відбувається, а характер цього процесу впливає на результати сприйняття.

Сприйняття, подібно до інших видів пізнавальних дій, спрямоване на вирішення конкретних завдань. Воно використовується для встановлення зовнішніх властивостей предметів та явищ, а також їхнього впізнавання.

Дослідники зазначають, що завдання сприйняття розв'язується за допомогою спеціальних засобів, а саме - сенсорних еталонів. Сенсорні еталони представляють собою уявлення або знання про основні типи зовнішніх властивостей та відношень предметів. Вони виникли як результат історичного дослідження людством і використовуються як стандарти або призначені для визначення та порівняння властивостей та відношень між предметами.

Спочатку діти вчаться сенсорним еталонам шляхом ознайомлення з окремими геометричними фігурами та різними кольорами. Ця ознайомленість відбувається переважно під час активної продуктивної діяльності. Зазвичай діти не потребують спеціального навчання для виділення різних властивостей, які відповідають загальноприйнятим еталонам, оскільки сам матеріал, з яким вони працюють під час малювання, конструювання, складання мозаїки, аплікації, містить необхідні зразки.

Наприклад, під час малювання, діти використовують фарби різних кольорів; під час конструювання, вони користуються різними геометричними елементами, такими як трикутники, прямокутники, квадрати різних розмірів; а в мозаїках і матеріалах для аплікацій представлені різнокольорові кола, трикутники і квадратики. Під час дорослої допомоги дітям у створенні малюнків або конструкцій, вони отримують інформацію про основні форми та кольори.

Спеціальне сенсорне навчання не завжди потрібне, оскільки діти навчаються цим еталонам в процесі активної продуктивної діяльності. У завданнях, коли діти повинні відтворити певний предмет на малюнку або у конструкції, вони намагаються встановити відповідність між особливостями предмета та матеріалу, який вони мають. Цей процес спонукає дітей докладно вивчати матеріал, запам'ятовувати кольори фарб та форми різних елементів мозаїки.

Як правило, без спеціально організованого сенсорного навчання, діти застосовують лише ті сенсорні еталони, які зустрічаються найчастіше (наприклад, кола, квадрати та основні кольори).

Коли діти оволодівають лише певними сенсорними еталонами, їх сприйняття властивостей предметів, що відповідають цим еталонам, стає дуже точним та чітким. Проте інші аспекти, які не входять в ці еталони, сприймаються недостатньо точно і часто призводять до помилок.

Розуміння величини предметів є одним із аспектів, який вимагає часу для розвитку у дітей. У дошкільному віці це розуміння розвивається шляхом

освоєння відносин за величиною між предметами. Діти навчаються використовувати слова, що вказують на величину (великий, малий, найбільший) для опису відносин між предметами. Спочатку вони здатні визначити відносини лише між двома предметами (більше або менше), а з часом, у молодшому дошкільному віці, розвивають уявлення про відносини за величиною між трьома предметами (великий - менший - найменший).

Процес впізнавання є складнішим етапом сприйняття, який тісно пов'язаний з пам'яттю, мовленням та мисленням. Важливо, щоб сприйняття дитини завжди було осмисленим і зв'язаним з конкретними поняттями.

Для поліпшення сприйняття важливі заняття малюванням, ліпленням, конструюванням, а також фізична активність та спортивні ігри. Це допомагає дитині навчатися визначати розміри, форму, колір і просторові взаємовідносини предметів. Така діяльність розвиває уяву, наочне та дійове мислення, а також навички користування наочними зразками та виконання завдань за усною інструкцією.

Під час спеціальних занять для розвитку сприйняття важливо пам'ятати, що сприйняття формується через осмислені дії з предметами.

Для поліпшення сприйняття простору, величини, форми, відстані та просторових взаємовідносин між предметами корисно використовувати спеціальні вправи.

Перша серія вправ включає в себе розташування предметів у «купки» враховуючи їхню величину та форму. Усі ці вправи спрямовані на розвиток зорової уваги та сприяють розвитку просторової уяви у дитини.

Якщо у дитини ще немає ясного уявлення про форму предметів, вправи можуть розпочинатися з розрізнення кулі та кола, а також їхніх розмірів (великий та малий). Поступово дитину навчають відрізняти форми кулі від куба, кола від квадрата та інші форми.

Друга серія вправ спрямована на розвиток слухового сприйняття та фонематичного слуху. Слухання казок, пісень та музики сприяє розвитку слухового сприйняття та уваги.

Окрема увага приділяється розвитку фонематичного слуху. Дитині пропонуються вправи для розрізнення слів за звучанням. Спочатку використовують слова, що відрізняються дуже суттєво, а потім переходять до менш контрастних та слів з однією фонемою відмінності. Для розвитку фонематичного слуху також проводяться ігри, включаючи вправи з малюнками. Дорослий називає слова, які звучать схоже: «коза - коса», «кит - кіт», «тінь - тин», «ліс - лис», і дитина показує відповідні картинки.

На наступному етапі вимови слів, дорослий може закрити рот, щоб дитина мала змогу орієнтуватися лише за слуховим сприйняттям.

Третя серія вправ спрямована на розвиток уяви про кольори, і цей аспект має важливе значення в естетичному вихованні дитини. Робота над розвитком уяви про кольори проводиться поетапно, включаючи різні вікові етапи та вправи.

Четверта серія вправ стосується розвитку просторової уяви. Відомо, що початкова уява про простір тісно пов'язана з розвитком можливостей самостійного переміщення, сприйняття розташування частин тіла. Деякі діти, зокрема діти з особливими потребами, можуть відстати в розвитку рухів, зіткнутися з труднощами у сприйнятті та запам'ятовуванні частин свого тіла і важко визначати напрямки. Такі діти можуть потребувати додаткового підходу для розвитку просторових уявлень, таких як розуміння понять «зверху», «знизу», «ліворуч», «праворуч».

На першому етапі дітей послідовно вчать розрізняти та розуміти просторову диференціацію їхнього тіла, їхнє розташування та переміщення у просторі.

Другий етап включає в себе формування просторових уявлень через ігрову, предметно-практичну та конструктивну діяльність.

На третьому етапі вправи виконуються спочатку з використанням ляльки, а потім на малюнку. Дитина сидить перед дзеркалом і пальцем обводить контур свого обличчя, очей і носа. Після цього вона повторює цю дію, обводячи контур обличчя ляльки на малюнку.

Розвиток предметної діяльності в ранньому віці ставить перед дитиною завдання виділяти та враховувати саме ті сенсорні ознаки предметів, які мають практичне значення для виконання конкретних дій. Наприклад, дитина легко розрізняє маленьку ложку, якою самотійно їсть, від великої, якою користуються дорослі.

Проведення різних співвідносних дій допомагає створити умови для вивчення дитиною перспективних дій, що в свою чергу поліпшують сприйняття, роблять його більш точним і правильним. Дитина, складаючи пірамідку чи конструктор, закриваючи коробочку, обирає та поєднує предмети та їх складові відповідно до різних ознак, таких як кольори, форми та величини.

Спочатку дитина виконує співвідносні дії на основі зовнішніх орієнтованих дій, оскільки ще не володіє засобами співвідношення предметів. Проте на третьому році життя, коли дитині вже добре відомі певні предмети, вони стають постійними взірцями, з якими вона порівнює властивості інших об'єктів.

Наприклад, дитина може називати трикутні предмети «з дахом» і червоні «як помідори». Таким чином, дія з міркою та її змістом змінюються внаслідок цього процесу.

Дитина переходить від здорового сприйняття властивостей предметів, що базується не тільки на конкретному предметі, але й на її уяві про нього.

Оволодіння новими орієнтованими діями призводить до більш детального, комплексного та точного сприйняття. Дитина розглядає предмет з різних точок зору, враховуючи різні характеристики.

У ранньому дитинстві активно розвивається мовлення, формується вербальне спілкування, і тому фонематичні особливості звуків виділяються у міру їхньої важливості для виконання дій. По закінченню другого року життя дитина сприймає всі звуки своєї рідної мови.

Сенсорний розвиток дитини раннього віку (1-3 роки) вибудовується на різноманітності різновиду властивостей об'єктів (уявлень):

- колір (червоний, синій, жовтий, зелений, помаранчевий, фіолетовий, чорний і білий),
- Форма (коло, квадрат, трикутник, овал, прямокутник),
- Звуки (різні дитячі музичні інструменти, твори; людська мова різної гучності),
- смак (солодке, солоне, кисле, гірке),
- Запах (різні характеристики запаху).

Основні риси сенсорного розвитку у ранньому віці можуть бути такі:

- Розвиток нового типу зовнішніх орієнтованих дій, таких як примірювання, і пізніше зорове співвідношення предметів за різними характеристиками.
- Формування уяви про властивості предметів.
- Засвоєння властивостей предметів залежить від їхньої значущості для практичної діяльності дитини.
- Розвиток фонематичного слуху, необхідного для спілкування з дорослими, сприяє сприйняттю всіх звуків рідної мови.

Таким чином, сенсорний розвиток дітей раннього віку включає розвиток сприйняття властивостей предметів та явищ. У цьому процесі діти засвоюють сенсорні еталони, формують уявлення про кольори, розміри, форми та інші ознаки предметів.

Сенсорний розвиток важливий для пізнавальної діяльності дитини і може бути сприятливою основою для подальшого розвитку її мислення, мовлення та комунікаційних навичок. Організовані заняття та ігри, спрямовані на розвиток сенсорного сприйняття, важливі для формування уяви дитини про навколишній світ та її можливості сприймати його.

Висновки до першого розділу

Раннє дитинство - це період, який охоплює вік від народження до трьох років. Цей період є надзвичайно важливим для розвитку дитини, оскільки в цей час закладаються основи її особистості.

У ранньому дитинстві відбувається бурхливий розвиток дитини. Дитина вчиться ходити, говорити, пізнавати навколишній світ. У цей період формуються її психічні процеси, такі як мислення, пам'ять, увага, емоції.

Цей період є також періодом активного формування особистості. У цей час дитина починає усвідомлювати себе як окрему особистість, у неї формуються перші уявлення про себе, інших людей, про світ.

Роль раннього дитинства у процесі формування особистості можна визначити наступними аспектами:

- у дитини розвивається опорно-руховий апарат, нервова система, органи чуття. Цей розвиток визначає фізичні можливості дитини, її здоров'я, а також її психічні процеси, такі як мислення, пам'ять, увага;

- дитина вчиться ходити, говорити, пізнавати навколишній світ. У цей період формуються її пізнавальні процеси, такі як мислення, пам'ять, увага, уява;

- у дитини формуються перші уявлення про себе, інших людей, про світ. У цей період закладаються основи її соціальних установок, цінностей, мотивів поведінки.

Отже, раннє дитинство є надзвичайно важливим періодом у житті дитини. У цей період закладаються основи її фізичного, психічного та особистісного розвитку. Тому важливо забезпечити дитині в цей період всебічний розвиток, створюючи для неї сприятливі умови для навчання, розвитку та виховання.

Раннє дитинство - це фундамент, на якому будується особистість людини. Саме в цей період закладаються основи її фізичного, психічного та особистісного розвитку. Тому важливо забезпечити дитині в цей період всебічний розвиток, створюючи для неї сприятливі умови для навчання, розвитку та виховання.

Сенсорний розвиток - це процес формування уявлень про властивості предметів і явищ навколишнього світу. Він є основою пізнавального розвитку дитини, її підготовки до навчання у школі.

У ранньому віці сенсорний розвиток дитини відбувається дуже швидко. У цей період дитина активно пізнає навколишній світ за допомогою органів чуття.

Тому важливо забезпечити дитині в ранньому віці сприятливі умови для сенсорного розвитку. Це можна зробити, створюючи для дитини різноманітні сенсорні стимули, заохочуючи її до самостійного пізнання навколишнього світу, а також проводячи спеціальні розвиваючі заняття.

РОЗДІЛ 2.

СЕНСОРИКА ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Ігри як метод сенсорно-пізнавального розвитку дітей раннього віку

Ігри є важливою складовою розвитку дітей раннього віку і відіграють ключову роль у їхньому сенсорно-пізнавальному розвитку. Сенсорно-пізнавальний розвиток передбачає формування та розвиток сприймання, координації, а також розвиток інших сенсорних навичок у дітей. Ігри, спрямовані на розвиток цих навичок, стають важливим методом у вихованні та навчанні дітей в ранньому віці.

Основні завдання сенсорного виховання від народження до 3-х років.

1-й рік життя: Слід створити для малюка умови, щоб він міг стежити за що рухаються іграшками, хапати предмети різної форми та величини. 2-3 рік життя: діти мають навчитися виділяти, колір, форму та величину як особливі ознаки предметів, накопичувати уявлення про основних різновидах кольору та форми та про відношенні між двома предметами по величині.

Для початку розглянемо сутність сенсорно-пізнавального розвитку та його значення в дитячому віці. Сенсорно-пізнавальний розвиток (лат. *sensorium* – орган чуттів) – розвиток та покращення способів сприйняття, обробки та реагування на інформацію з навколишнього світу [2, с. 50].

Із сенсорного розвитку виростає логічне пізнання, яке прискорює накопичення нових чуттєвих даних, сприяє їх включенню до раніше створеної системи знань і досвіду. Чим вищий сенсорний розвиток дитини, тим більше фактів і явищ потрапляє у сферу її сприймання [2, с. 50].

Водночас, формування, спрямування і коригування сенсорних процесів окреслює проблематику сенсорного виховання, тобто «сенсорне виховання» є системою педагогічних впливів, що спрямовані на формування способів

чуттєвого пізнання та вдосконалення відчуттів та сприйняття [2, с. 51]. Сенсорне виховання має дуже важливе значення для всебічного розвитку дитини.

М. Монтесорі розглядала сенсорний розвиток як важливу складову формування особистості: без розвинутих органів чуття не може бути інтелекту і вихованої людини [9]. Чуттєве сприймання є основою розумового і морального життя. Метод М. Монтесорі не просто вказує дитині на якості предметів і явищ навколишнього світу, а дає можливість самостійно набувати знання і відкривати свій внутрішній світ, що значно важливіше, ніж повідомлення з боку дорослих [9].

Матеріал, розроблений М. Монтесорі, побудований так, щоб розвивати окремі сфери відчуттів, вчити слухати тишу і звуки, розрізняти кольори, форму, вагу та інше [9]. Цінність згаданої системи виховання полягає у тому, що дидактичний матеріал, зокрема ігри, у ній – не самоціль, а засіб. Приклади розвиваючих іграшок Монтесорі див. в додатку Б.

Основні завдання вправ на сенсоріку по Монтесорі

- Навчити малюка сприймати, порівнювати та класифікувати сенсорний досвід різної модальності,
- Розширити сенсорний досвід дитини, навчити її помічати навіть невеликі відмінності, максимально розвинути самі органи чуття дитини.
- Навчити дитину користуватися власною пам'яттю: «Я пам'ятаю, що таке жовтий, і я завжди можу уявити її в голові»,
- Навчити критично оцінювати будь-яку інформацію та виробити звичку прагнути максимальної точності при отриманні знань про світ,
- Створити базис для появи абстрактного мислення та уяви

Відзначимо, що у дітей раннього віку сенсорно-пізнавальний розвиток є особливо важливим, оскільки в цей період формується фундаментальна база для подальшого когнітивного та соціального розвитку.

Сенсорно-пізнавальний розвиток включає в себе різні аспекти:

1. Сприймання інформації через органи чуття:

- Зір (візуальне сприйняття). Розвиток зору включає в себе здатність розрізняти кольори, форми, розміри та розміщення об'єктів в навколишньому середовищі. Діти розвивають свій зір через спостереження, графічні мистецтва та конструювання.

- Слух (аудіальне сприйняття). Розвиток слуху означає вміння розрізняти та розуміти звуки в навколишньому світі. Ігри зі співом, музичні інструменти, аудіозаписи та розповіді допомагають розвивати аудіальне сприйняття.

- Дотик (тактильне сприйняття). Розвиток дотику включає в себе вміння розрізняти різні текстури, температури та структури об'єктів. Гра з різними матеріалами, конструювання та сенсорні ігри сприяють цьому.

- Нюх (олфакторне сприйняття). Діти навчаються розрізняти різні аромати та запахи в навколишньому середовищі. Вони можуть сприймати запахи через приготування їжі, ароматерапію та інші ігри.

- Смак (густативне сприйняття). Густативне сприйняття включає в себе вміння розрізняти смаки та текстури різних продуктів. Діти можуть вивчати смаки через дегустацію різної їжі, готування та смакові ігри.

2. Розвиток моторики та координації рухів:

- Моторика. Розвиток моторики включає в себе рухову активність, таку як ходьба, біг, стрибки, маніпуляція об'єктами тощо. Рухливі ігри, спортивні заняття та творчі активності сприяють розвитку моторики.

- Координація рухів. Розвиток координації включає в себе вміння керувати рухами та контролювати їх. Ігри, які вимагають точних рухів, такі як розмальовування та конструювання, сприяють розвитку цієї навички.

3. Розвиток пам'яті та уваги:

- Пам'ять. Розвиток пам'яті включає в себе вміння запам'ятовувати і відтворювати інформацію. Ігри, які вимагають запам'ятовування, такі як пазли, головоломки та меморі-ігри, сприяють розвитку пам'яті.

- Увага. Розвиток уваги означає здатність концентруватися на певній інформації та відокремлювати її від зайвого. Ігри, які вимагають

уважного спостереження, такі як пошукові ігри та лабіринти, сприяють розвитку уваги.

4. Розвиток когнітивних навичок:

- Аналіз та порівняння. Діти розвивають здатність аналізувати і порівнювати різні об'єкти, події та ситуації. Гра в порівняння, розв'язування логічних завдань та головоломки допомагають розвивати ці навички.

- Класифікація. Діти навчаються групувати об'єкти за певними ознаками та створювати логічні категорії. Гра з сортуванням та класифікацією об'єктів сприяє розвитку цієї навички [4].

Таким чином, сенсорно-пізнавальний розвиток включає в себе ці різні аспекти, і кожен з них може бути розвинутий через ігрову діяльність та спеціальні методичні прийоми, які стимулюють розвиток дітей на всіх рівнях сприйняття та пізнання. Важливою частиною сенсорно-пізнавального розвитку є розвиток здібностей дитини сприймати навколишній світ, розрізняти його складові частини, аналізувати інформацію та робити висновки [5, с. 12]. Ці навички є ключовими для навчання та розвитку дитини, тому їх формування в ранньому віці має велике значення.

Ігри в ранньому дитячому віці відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні сенсорно-пізнавальних навичок. Діти навчаються сприймати світ через гру, експериментуючи з різними видами інформації та відчуттів. Ігри допомагають дітям розвивати свої здібності та вміння в наступних аспектах [10].

Перше – сприймання через органи чуття. Граючи в ігри, діти вивчають навколишній світ через зорове, слухове, дотикове, нюхове та смакове сприймання [10]. Наприклад, різноманітні іграшки з різними текстурами, кольорами та звуками допомагають дітям розвивати свої сприймальні навички.

Друге – розвиток моторики та координації. Багато ігор вимагають від дітей точних рухів, які сприяють розвитку моторики та координації рухів [10].

Наприклад, розфарбовування малюнків, складання головоломок чи рухливі ігри допомагають дітям покращити свої моторні навички.

Третє – розвиток когнітивних навичок та пізнавальних процесів. Багато ігор вимагають запам'ятовування правил, послідовностей та інформації, що розвиває пам'ять та увагу дитини [хор]. Ігри на впізнавання, розшукування та пам'яті сприяють розвитку цих навичок. Граючи в ігри, діти навчаються аналізувати, порівнювати, класифікувати об'єкти та робити висновки. Наприклад, головоломки та ігри на логіку сприяють розвитку цих когнітивних навичок.

Таким чином, ігри є ефективним методом розвитку сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку. Вони сприяють формуванню сприймання, координації, моторики, пам'яті та когнітивних навичок, що є важливими для подальшого навчання та розвитку дитини.

Для досягнення кращих результатів у розвитку сенсорно-пізнавальних навичок дітей важливо розглянути різні види ігор, які спрямовані на ці цілі. Нижче розглянемо деякі з них:

Ігри на впізнавання – це ігри, під час яких діти навчаються розрізняти об'єкти за їхніми характеристиками. Наприклад, гра «Знайди відмінності» допомагає дітям розвивати увагу та сприймання.

- Рухливі ігри – це ігри, які передбачають фізичну активність та розвиток моторики. Наприклад, гра «Сліди за лінією» сприяє розвитку координації та точності рухів.

- Ігри на логіку – це ігри, які вимагають аналізу, порівняння та роботу з об'єктами. Наприклад, головоломки та гра «Поклади в порядку» сприяють розвитку когнітивних навичок.

- Ігри на сприймання через органи чуття – це ігри, під час яких діти вивчають навколишній світ через органи чуття. Наприклад, гра з ароматами або смаками допомагає розвивати нюх та смакові відчуття.

- Творчі ігри – це ігри, що стимулюють уяву та творчість дітей. Наприклад, гра на малювання чи моделювання сприяє розвитку творчих навичок [1].

Різноманітність ігор дозволяє дітям розвивати різні сенсорно-пізнавальні навички та відкривати для себе різні аспекти навколишнього світу. Добре підібрані ігри стають важливим інструментом у формуванні комплексного розвитку дітей.

Важливо розглянути переваги ігор як методу сенсорно-пізнавального розвитку дітей раннього віку. Ігри мають безліч переваг для сенсорно-пізнавального розвитку дітей цієї вікової категорії. Сенсорно-пізнавальний розвиток включає в себе розвиток всіх п'яти основних сенсорних систем: зорової, слухової, відчуттів руху, дотику і смаку. Ігри сприяють цьому процесу, надаючи дітям можливість розвивати свої сенсорні навички у веселій та цікавій формі [6, с. 3-6]. Охарактеризуємо деякі з переваг ігор для сенсорно-пізнавального розвитку:

1. Стимулюють сенсорні відчуття. Багато ігор мають яскраву графіку, яка сприяє розвитку зорового сприйняття дітей. Вони навчають дітей розрізняти кольори, форми, рисунки і рухомі об'єкти. Деякі ігри використовують звуки і музику, що допомагають дітям розвивати слухове сприйняття. Діти можуть навчитися розрізняти різні звуки, ритми і мелодії. Готуючи або граючись з іграшковою їжею, діти можуть розвивати свої смакові відчуття та навички зв'язування їжі зі смаком.

2. Стимулюють відчуття руху, координації та дотикові навички. Деякі ігри вимагають від дітей рухатися, що сприяє розвитку їхньої відчуття руху та координації. Наприклад, рухливі ігри на вулиці або в спортивних заходах сприяють розвитку моторики. Багато ігор включають в себе взаємодію з різними об'єктами, яка розвиває дотикові навички дітей. Вони можуть доторкатися до різних текстур, матеріалів та форм.

3. Соціальний розвиток. Ігри також сприяють соціальному розвитку, оскільки діти навчаються взаємодіяти, співпрацювати та вирішувати конфлікти під час гри з іншими дітьми.

4. Сприяють розвитку мовлення. Багато ігор включають в себе комунікацію та спілкування з іншими дітьми або дорослими. Це допомагає розвивати мовлення дітей, розширювати їхні словникові запаси та вчити їх виражати свої думки та почуття.

5. Сприяють розвитку творчості. Деякі ігри, такі як малювання, рольові ігри та конструювання, сприяють розвитку творчості та уяви дітей. Вони можуть розробляти свої власні ідеї та втілювати їх у життя під час гри.

6. Навчають розв'язувати проблеми. Ігри можуть представляти виклики та завдання, які вимагають розв'язування проблем та знаходження оптимальних шляхів до досягнення мети. Це сприяє розвитку аналітичного та логічного мислення.

7. Сприяють розвитку самостійності. Граючи в ігри, діти можуть навчитися самостійно вирішувати завдання, встановлювати цілі та приймати рішення. Це сприяє їхньому розвитку як самостійних індивідів [6, с. 1-10].

Загалом, ігри є важливим інструментом для сенсорно-пізнавального розвитку дітей раннього віку. Вони не тільки розважають, але і сприяють розвитку різних аспектів сенсорно-перцептивної сфери, сприяючи гармонійному розвитку дітей [32].

Але при цьому врахування вікових особливостей дітей раннього віку в процесі сенсорно-пізнавального розвитку з використанням ігрової діяльності є критично важливим аспектом педагогічної роботи. Діти раннього віку перебувають на етапі надзвичайно інтенсивного росту і розвитку, і їхні особливості потребують спеціального уваги та підходу. Нижче розглянемо основні аспекти врахування вікових особливостей при організації сенсорно-пізнавального розвитку з використанням ігрової діяльності [33].

По-перше, особливості фізичного розвитку. Діти раннього віку перебувають у стадії активного фізичного росту. Їхні рухи ще не завжди

координовані, і важливо, щоб ігри сприяли розвитку моторики. Ігри, які включають рухливість та фізичну активність, допомагають зміцнити м'язи, розвинути координацію та поліпшити загальний фізичний стан дітей.

По-друге, особливості сприйняття. Важливо враховувати, що на ранніх стадіях розвитку діти мають обмежені здатності сприймання та уваги. Їх сприйняття обмежене, і вони навчаються через особистий досвід. Тому ігри повинні бути конкретними та зрозумілими, з використанням яскравих об'єктів, звуків та запахів, щоб стимулювати їхні сенсорні рецептори та сприяти сприйняттю навколишнього світу.

По-третє, особливості мовлення. Діти раннього віку активно розвивають своє мовлення. Ігри, які включають багато слів, розмову та спілкування, сприяють розвитку мовленнєвих навичок. Важливо створювати ситуації для спілкування та сприяти активному розвитку мовлення через гру [34].

Отже, врахування цих вікових особливостей є ключовим елементом успішного сенсорно-пізнавального розвитку дітей раннього віку через ігрову діяльність. Вчителі та батьки повинні створювати спеціально розроблені ігри та активно взаємодіяти з дітьми, сприяючи їхньому гармонійному фізичному, інтелектуальному та соціальному розвитку [35].

2.2. Методичні прийоми сенсорного розвитку дітей раннього віку в процесі ігрової діяльності

Сенсорний розвиток дітей раннього віку є ключовим етапом у їхньому загальному розвитку [8, с. 12]. У цьому процесі ігрова діяльність відіграє надзвичайно важливу роль, оскільки допомагає дітям розвивати свої сенсорні навички, відкривати світ через сприйняття різних відчуттів та розвивати свої можливості в цьому напрямку. Далі розглянемо методичні прийоми

сенсорного розвитку дітей раннього віку в процесі ігрової діяльності, проведемо їх аналіз і визначимо важливі аспекти цієї проблеми.

Методичні прийоми в контексті сенсорного розвитку дітей раннього віку – це спеціальні підходи, стратегії та методи, які використовуються педагогами, батьками та опікунами для ефективного розвитку сенсорних навичок дітей у віці від одного до приблизно 3 років. Ці методи допомагають стимулювати розвиток всіх сенсорних систем, зокрема зорової, слухової, кінестетичної, дотикової та смакової та підготовлювати дітей до навчання та соціальної взаємодії [1].

Методичні прийоми сенсорного розвитку включають в себе різноманітні стратегії та практики, серед яких можна виділити такі:

1. використання різних матеріалів. Використання різноманітних матеріалів, таких як пластилін, тканини, дерево, пісок, допомагає дітям вивчати різні текстури та форми через дотик;

2. застосування музичної стимуляції. Музика є важливим інструментом для розвитку слухового сприйняття та мовлення. Музичні ігри, спільне співання та танці допомагають дітям розвивати слухові навички та відчуття ритму;

3. використання розмов та діалогів. Активні розмови та діалоги з дітьми сприяють розвитку їхніх мовленнєвих навичок та розумінню світу навколо себе. Педагоги та батьки можуть ставити питання, розповідати про те, що дитина бачить, чує або відчуває;

4. активне використання рухливості. Рухливі ігри, спортивні вправи та розваги сприяють розвитку кінестетичних відчуттів та координації;

5. розвиток фантазії. Ігрові сценарії, рольові ігри та малювання допомагають розвивати уяву та креативність дітей;

6. використання інтерактивних іграшок та книг. Використання іграшок та книг, які створені спеціально для пізнавального розвитку, допомагає дітям вивчати різні текстури, форми та звуки [2]. .

Правильний розвиток цих систем важливий для формування фізичного, психологічного та когнітивного фундаменту дитини. Ігрова діяльність в цьому віці є важливим інструментом, який допомагає дітям активно розвивати свої сенсорні навички [1]. Розвиваючи кожну з цих систем через ігрову діяльність, діти розвивають свої сприймальні навички, координацію та відчуття. Далі детально проаналізуємо методичні прийоми для сенсорно-пізнавального розвитку дітей в ранньому віці:

1. Методичні прийоми для розвитку зорової системи:

- Сенсорна прогулянка. Можна просити дітей розглядати навколишні об'єкти, називати їх кольори та форми під час прогулянок.
- Малюнок за точками. Можна дати дітям можливість малювати малюнки за точками, об'єднуючи точки для створення образів.
- Гра «Знайди відмінності». Можна порівнювати два малюнки та шукати відмінності між ними.

2. Методичні прийоми для розвитку слухової системи:

- Музичні ігри. Доцільно використовувати музичні інструменти для створення різних звуків та ритмів. Діти можуть намагатися відтворити ці звуки або рухами тіла.
- Звукові історії. Можна розповідати дітям історії, які супроводжуються різними звуками, і попросити їх уявити собі ситуацію.

3. Методичні прийоми для розвитку відчуттів руху:

- Рухливі ігри. Можна грати в ігри, які вимагають руху, такі як біг, стрибки, танці, що допомагають дітям розвивати координацію та відчуття руху.
- Розгадування загадок рухами. Можна поставити рухові завдання, щоб діти розв'язували загадки рухами.

4. Методичні прийоми для розвитку дотикової системи:

- Сенсорні таблиці. Доцільно створити таблиці з різними текстурами, формами та матеріалами, і дозволити дітям доторкатися до них.

- Моделювання з пластиліну. Можна дозволити дітям створювати предмети з пластиліну, вивчаючи різні текстури та форми [24].

5. *Методичні прийоми для розвитку смакової системи:*

- Дегустація різних продуктів. Доцільно проводити дегустацію різних продуктів та описувати їх смакові властивості.

- Гра «Смачний калейдоскоп». Можна давати дітям можливість смакувати різні продукти та називати їх смакові якості [3].

Кожна з сенсорних систем може бути розвинута через різні ігри та методи. Важливо враховувати індивідуальні особливості дитини та підходити до її розвитку ігровими методами, які найкраще відповідають її потребам та інтересам [7, с. 112].

Крім того, важливо враховувати індивідуальні особливості дітей, їхні інтереси та можливості при виборі ігор та методичних підходів до сенсорного розвитку. Діти мають навчитися досліджувати світ навколо себе та розвивати креативність через ігрову діяльність [7]. Наведемо приклади декілька ігор, які можна використовувати для сенсорного розвитку дітей раннього віку в процесі ігрової діяльності:

1. *Гра «Вгадай за дотиком»*

Мета: розвиток відчуттів дотику та розрізнення текстур.

Хід гри: підготуйте коробки або мішечки з різними предметами з різними текстурами (шерсть, дерево, пластилін, тканина тощо). Дитина повинна зачинити очі та відчути кожен предмет, назвати його та описати текстуру.

2. *Гра «Звуки природи»*

Мета: розвиток слухового сприйняття та спостереження за навколишнім світом.

Хід гри: під час прогулянки в природі спрямовуйте увагу дитини на різні звуки: спів пташок, шум листя, розмови людей тощо. Потім попросіть її назвати та описати звуки, які вона чула.

3. *Гра «Казковий сад»*

Мета: розвиток зорового сприйняття та уяви.

Хід гри: створіть мініатюрний «казковий сад» з різними іграшками та фігурками. Попросіть дитину відкрити «казковий сад» і розповісти вам історію про те, що відбувається в цьому саду [25].

4. *Гра «Смачний дослідник»*

Мета: розвиток смакового та запахового сприйняття.

Хід гри: підготуйте різні продукти для дегустації: фрукти, мед, сир, ягоди тощо. Дитина має смакувати кожен продукт та описувати його смак, аромат та текстуру.

5. *Гра «Веселе розмальовування»*

Мета: розвиток моторики та відчуття кольору.

Хід гри: гадайте дитині аркуш паперу та фарби. Нехай вона розмальовує за своїм власним бажанням та вибором кольорів. Розпитайте її, що вона намалювала та які кольори використала [25].

Крім того, важливо вказати, що дорослі, які працюють з дітьми, повинні бути уважні та терплячі, створюючи сприятливий середовище для розвитку сенсорних навичок. Завдання вчителів та дорослих, які працюють з дітьми, вкрай важливе у сенсорно-пізнавальному розвитку малюків. Для досягнення успіху у цій справі, вони повинні мати певні якості та навички [26].

Розвиток сенсорних навичок вимагає часу, тож важливо створити сприятливе середовище, де діти можуть досліджувати, експериментувати та

вчитися. Терплячість вчителів дозволяє дітям розвивати навички на своєму власному темпі, не почувуючи тиску або стресу [27].

Дорослі також повинні бути готові до відповідальності за розвиток сенсорних навичок дітей. Цей процес вимагає уваги та планування, оскільки він є фундаментом для подальшого когнітивного та фізичного розвитку дитини. Педагоги повинні розуміти важливість цього етапу та бути готовими надавати дітям необхідну підтримку та стимулювати їх допитливість [3].

Загалом, методичні прийоми сенсорного розвитку дітей раннього віку в процесі ігрової діяльності є важливими для формування фундаменту для подальшого навчання та розвитку. Доцільно враховувати індивідуальні потреби кожної дитини та створювати стимулюючі ігрові сценарії, які сприяють розвитку всіх сенсорних систем. Такий підхід допоможе дітям вирости з розвинутими сенсорними навичками та готовими до подальшого навчання та успішного соціального взаємодії [30].

Далі представимо плани занять із використанням картотеки ігор для сенсорного виховання дітей раннього О. Мольченко, які можна використовувати для сенсорно-пізнавального розвитку з елементами ігрової діяльності для дітей молодших груп в закладах дошкільної освіти [8].

Заняття 1: Розвиток зорового сприйняття дітей раннього віку (3 роки)

Тема: «Кольорова рука»

Мета: розвивати зорове сприйняття та сприяти вивченню основних кольорів.

Час заняття: 30-35 хвилин

Гра «Знайди кольори»

Мета: розвивати уяву, розрізняти та називати кольори.

Обладнання: кольорові картки (червоний, жовтий, синій, зелений); плакати або малюнки з різними предметами різних кольорів.

Хід проведення: педагог показує дітям картку із зображенням предмету та питає: «Якого кольору цей предмет?». Діти називають кольори та шукають

картку з відповідним предметом. Педагог пояснює, де можна знайти цей колір у навколишньому середовищі (наприклад, червоні яблука).

Слова педагога: «Давайте розглянемо ці кольори та знайдемо предмети, які відповідають їм. Якщо ви бачите червоний колір, покажіть мені червоний предмет!».

Обговорення: діти обговорюють, які кольори їм сподобалися та які були найцікавішими.

Гра «Кольоровий малюнок»

Мета: розвивати вміння розрізняти кольори та малювати.

Обладнання: білий аркуш паперу для кожної дитини; крейди або фломастери різних кольорів.

Хід проведення: педагог роздає дітям білі аркуші паперу та крейди/фломастери. Діти малюють малюнок на своїх аркушах, використовуючи різні кольори. Педагог сприяє обговоренню та показує, які малюнки створили діти.

Слова педагога: «Давайте створимо власні малюнки за допомогою різних кольорів. Які кольори ви вибрали для свого малюнка?».

Обговорення: діти показують свої малюнки та обговорюють, які кольори вони використали та що вони намалювали.

Гра «Знайди кольорові предмети»

Мета: розвивати увагу та вміння розпізнавати кольори в навколишньому середовищі.

Обладнання: пляшки з водою в різних кольорах (червоний, жовтий, синій, зелений); м'яч.

Хід проведення: педагог розташовує пляшки в різних місцях приміщення та залишає м'яч на підлозі. Діти рухаються навколо приміщення та шукають пляшки того кольору, який вони бачать на м'ячі. Діти підбирають м'яч і закидають його в пляшку потрібного кольору.

Слова педагога: «Давайте знайдемо пляшки та кинемо м'яч у пляшку того кольору, який ви бачите на м'ячі».

Обговорення: діти обговорюють, як вони впоралися з завданням та які кольори їм вдалося знайти.

Це заняття сприяє розвитку зорового сприйняття у дітей, вчить їх розрізняти кольори та спостерігати за ними в навколишньому середовищі. Завдання від ігор допомагає дітям розвивати увагу та творчість [31].

Заняття 2: Розвиток слухового сприйняття дітей раннього віку (3 роки)

Тема: «Звуки природи та музичні ритми»

Мета: розвивати слухове сприйняття дітей та вчити їх розрізняти звуки навколишнього світу та музичні ритми.

Час заняття: 30-35 хвилин

Гра «Звучить природа»

Мета: розвивати увагу до природних звуків та навчити розрізняти їх.

Обладнання: записи природних звуків (птахи, дощ, вітер, водоспади тощо); програвач або смартфон.

Хід проведення: педагог включає записи природних звуків та запитує дітей, що вони чують. Діти розмірковують та називають природні звуки, які вони почують.

Слова педагога: «Сьогодні ми слухатимемо природні звуки. Які звуки ви чуєте зараз?».

Обговорення: діти обговорюють, які звуки були найцікавішими та які вони чули.

Гра «Музичні інструменти»

Мета: розвивати музичні навички та слухове сприйняття.

Обладнання: різні дитячі музичні інструменти (барабан, дзвіночки, ксилофон тощо).

Хід проведення: педагог роздає дітям різні музичні інструменти. Діти грають на інструментах та створюють свою музику.

Слова педагога: «Давайте грати на музичних інструментах та створимо власну мелодію!».

Обговорення: діти діляться своїми враженнями та обговорюють, які інструменти їм сподобалися.

Гра «Співаймо разом»

Мета: розвивати музичні вміння та сприяти спільному музичному виконанню.

Обладнання: музичні записи з відомими дитячими піснями.

Хід проведення: педагог включає музичні записи та пропонує дітям співати разом. Діти слухають та співають пісні разом із педагогом.

Слова педагога: «Давайте разом співаємо веселі пісні! Це так весело!».

Обговорення: діти обговорюють, які пісні їм сподобалися та як вони відчують себе, співаючи разом з іншими.

Це заняття сприяє розвитку слухового сприйняття у дітей, навчає їх слухати та розрізняти звуки навколишнього світу та музику. Гри допомагають дітям розвивати музичні та слухові навички весело та цікаво.

Заняття 3: Розвиток дотикового сприйняття та сприйняття рухів дітей раннього віку (3 роки)

Тема: «Веселі відчуття: дотик та рух»

Мета: розвивати дотикове сприйняття та навички контролю рухів у дітей.

Час заняття: 30-35 хвилин

Гра «Дотикова коробка»

Мета: розвивати відчуття дотику та допомагати дітям розрізняти текстури.

Обладнання: коробка з різними текстурами (полотно, піщаник, фетр, гума тощо).

Хід проведення: педагог показує коробку з різними текстурами та просить дітей доторкнутися до кожної з них. Діти описують свої відчуття та називають текстури.

Слова педагога: «Давайте доторкнемося до цих різних матеріалів і розкажемо, як вони відчуються».

Обговорення: діти обговорюють, які текстури їм сподобалися та які були найцікавішими.

Гра «Рухливі завдання»

Мета: розвивати контроль над рухами та рухову координацію.

Обладнання: кеглі або пластикові пляшки; м'яч.

Хід проведення: педагог встановлює кеглі або пластикові пляшки на певну відстань одна від одної. Діти намагаються кидати м'яч так, щоб вибити кеглі або перекинути пляшку.

Слова педагога: «Спробуйте кинути м'яч та перекинути пляшку. Це весело!».

Обговорення: діти обговорюють, як вони керували своїми рухами та як їм вдалося вибити кеглі або перекинути пляшку.

Гра «Дотиковий рух»

Мета: розвивати дотикове сприйняття та контроль рухів.

Обладнання: папір та фарби.

Хід проведення: діти намагаються намалювати картинку за допомогою своїх рук та дотику. Педагог допомагає дітям вибирати кольори та натискати руки на папір.

Слова педагога: «Давайте намалюємо картинку за допомогою наших рук і дотику. Це так весело!».

Обговорення: діти діляться своїми враженнями від роботи та оглядають свої малюнки.

Це заняття сприяє розвитку дотикового сприйняття та навичок контролю рухів у дітей, вчить їх розрізняти текстури та вправлятися в рухах. Гри

допомагають дітям відкривати для себе нові відчуття та розвивати свої можливості.

Заняття 4: Розвиток нюхового та смакового сприйняття дітей раннього віку (3 роки)

Тема: «Світ ароматів та смаків»

Мета: розвивати нюхове та смакове сприйняття дітей раннього віку.

Час заняття: 30-35 хвилин

Гра «Ароматний пазл»

Мета: розвивати нюхове сприйняття та логічне мислення.

Обладнання: ароматні предмети (кава, лаванда, м'ята, апельсин); маленькі контейнери або пакети для запахів.

Хід проведення: педагог розміщує ароматні предмети в окремих контейнерах або пакетах. Діти нюхають кожен предмет та намагаються збагнути, який аромат він має.

Слова педагога: «Спробуйте нюхати ці аромати та скажіть, що вони нагадують вам».

Обговорення: діти обговорюють, які аромати їм сподобалися та як вони описували запахи.

Гра «Смаковий дослідник»

Мета: розвивати смакове сприйняття та аналіз смаків.

Обладнання: різні продукти з різними смаками (солонке, кисле, гірке, солоне); маленькі чашки або ложки.

Хід проведення: педагог пропонує дітям спробувати різні смаки продуктів та описати їх. Діти називають, які смаки вони відчують.

Слова педагога: «Спробуйте цей продукт та скажіть, який смак ви відчуваєте. Це цікаво!».

Обговорення: діти обговорюють, які смаки їм сподобалися та як вони відчувають різницю між ними.

Гра «Солодкий рейс»

Мета: розвивати смакове сприйняття та асоціації зі смаками.

Обладнання: різні солодкі страви (мед, фрукти, печиво); маленькі чашки або ложки.

Хід проведення: педагог пропонує дітям спробувати різні солодкі страви та обговорює, які асоціації вони мають зі смаками. Діти називають, які смаки вони відчувають та що їм нагадує цей смак.

Слова педагога: «Спробуйте ці солодощі та поділіться, що ви відчули. Можливо, це нагадує вам щось?».

Обговорення: діти обговорюють свої враження від смаків та асоціації, які вони створили.

Це заняття сприяє розвитку нюхового та смакового сприйняття у дітей, а також навчає їх аналізувати смаки та запахи. Гри допомагають дітям відкривати для себе нові сенсорні відчуття та розвивати свої навички.

Таким чином запропоновані заняття можуть стати основою для розвитку сенсорно-перцептивної сфери дітей як раннього, так і дошкільного віку.

Важливо також співпрацювати з батьками у розвитку сенсорних якостей дітей, та надавати консультації для батьків .(див. додаток А).

Висновок до другого розділу

У другому розділі нашої роботи ми докладно розглянули роль ігор як методу сенсорно-пізнавального розвитку дітей раннього віку, а також методичні прийоми сенсорного розвитку в процесі ігрової діяльності.

Ми переконались, що ігри відіграють надзвичайно важливу роль у розвитку дітей. Вони допомагають дітям вивчати світ навколо себе через всі п'ять сенсорних систем, розвивати мовлення, увагу, концентрацію та креативність. Ігри дозволяють дітям експериментувати, вирішувати проблеми та спілкуватися з однолітками та дорослими.

Методичні прийоми сенсорного розвитку в процесі ігрової діяльності допомагають педагогам та батькам створювати стимулюючі сценарії для дітей, які сприяють їхньому гармонійному розвитку. Індивідуальний підхід та увага до потреб кожної дитини важливі для ефективного сенсорного розвитку.

У висновку можна сказати, що ігри та методи сенсорного розвитку в процесі ігрової діяльності є незамінними інструментами для формування фундаменту для подальшого навчання та розвитку дітей. Вони сприяють не тільки фізичному розвитку, але і розвитку соціальних та когнітивних навичок, підготовляючи малюків до успішного життя та навчання.

РОЗДІЛ 3.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ МЕТОДИК З МЕТОЮ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

3.1. Проведення дослідження та інтерпретація результатів

В ході виконання даної роботи, було проведено дослідження, метою якого було дослідження ефективності використання ігрових методик в процесі сенсорного розвитку.

Участь в дослідженні приймали діти "ЗДО "Ромашка" (дитячий садок) с. Дмитрашківка" група «Перлинка» кількості 10 дітей (2-3-х років).

Дослідження проводилося за згоди батьків, результати будуть опубліковані анонімно.

Основні завдання, за якими проводилась оцінка:

1. сортувати фігури відповідно формі, за допомогою заздалегідь підготовленої іграшки (див. додаток Б);
2. групування предметів за кольором;
3. складання пірамідам по розміру (від більшого до меншого);
4. складання пазла на основі сюжетної картинки, розрізаної на крупні частини.

Визначені критерії оцінювання:

1. правильність виконання дій;
2. логічна послідовність виконання дій;
3. спілкування з дорослими та розуміння інструкції;
4. спосіб виконання: самостійно, з допомогою, невиконання.

Відповідно, результати поділяли на три категорії:

Низький рівень сенсорного розвитку

Дитина діє шляхом проб і помилок. Щоб досягти результату, вона перебирає всі можливі варіанти. Наприклад, щоб вкласти геометричну форму

у відповідно відведене місце, вона пробує всі отвори, поки не знайде потрібний.

Середній рівень сенсорного розвитку

Дитина діє на рівні примірювання. Вона здатна виділити подібні ознаки предметів, але не може відразу визначити, який з них є потрібним. Наприклад, щоб вкласти геометричну форму у її місце, дитина підносить її до інших форм, щоб порівняти їх.

Високий рівень сенсорного розвитку

Дитина діє на рівні зорової орієнтування. Вона здатна виділити істотні ознаки предметів відразу, без попереднього порівняння. Наприклад, дитина безпомилково вкладає геометричні форми в відповідні прорізи дошки або збирає пірамідку.

Результати зображені в таблиці 3.1.

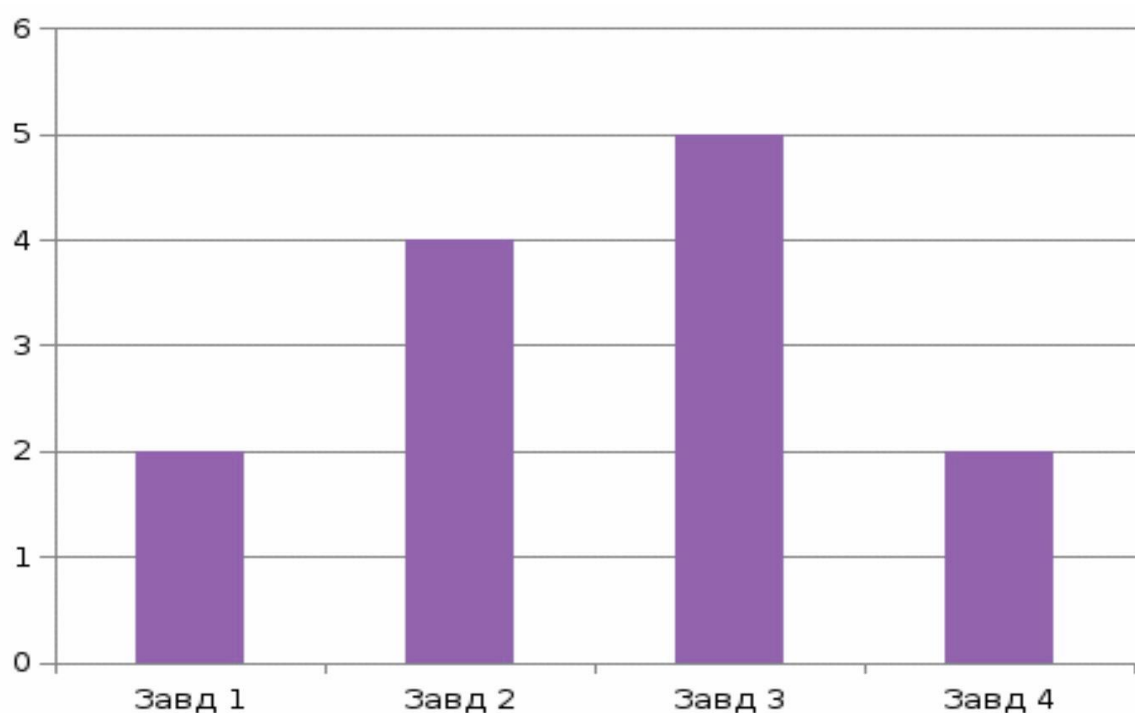
Таблиця 3.1

Результати

Ім'я	1 завдання	2 завдання	3 завдання	4 завдання
Аня Т.	+	+	-	-
Віка Б.	-	-	+	-
Олександр Л.	+	+	+	-
Денис Ф.	-	+	-	-
Василь Х.	-	-	-	+
Яна С.	-	-	+	-
Маргарита П.	-	-	+	+

Вікторія Ш.	-	-	-	-
К. Анастасія	-	-	-	-
М. Катерина	-	+	+	-

Результати зображено на діаграмі 3.1.

Діаграма 3.1. Результати

Відповідно, можемо бачити такі результати:

1. результати 4-х дітей відповідають нормі розвитку;
2. не значно відстають від норми - 4 дітей;
3. випереджає вікові норми лише 2 дитини.

Дослідження показало, що існує певна необхідність подальшої інтенсивної роботи стосовно сенсорного розвитку дітей раннього віку. Майже половина дітей відстають від норми розвитку, менша частина (2 дитини) випереджають вікові норми і 4 дитини відповідають нормам розвитку.

3.2. Методичні рекомендації для батьків та вихователів ЗДО щодо сенсорно-пізнавального розвитку дітей

Як було вже неодноразово зазначено, раннє дитинство - це період від народження до трьох років. Цей період є надзвичайно важливим для розвитку дитини, оскільки в цей час закладаються основи її особистості.

Одним із важливих аспектів розвитку дитини раннього віку є сенсорний розвиток. Сенсорний розвиток - це процес формування уявлень про властивості предметів і явищ навколишнього світу. Він є основою пізнавального розвитку дитини, її підготовки до навчання у школі.

У ранньому віці сенсорний розвиток дитини відбувається дуже швидко. У цей період дитина активно пізнає навколишній світ за допомогою органів чуття. Вона торкається, нюхає, пробує на смак, дивиться, слухає.

Завдяки сенсорному розвитку дитина отримує інформацію про форму, величину, колір, запах, смак, звук, фактуру предметів. Ця інформація є основою для формування у неї цілісного уявлення про навколишній світ.

Сенсорний розвиток дитини у ранньому віці має важливе значення для її подальшого розвитку. Він сприяє:

1. формуванню у дитини цілісного уявлення про навколишній світ;
2. розвитку пізнавальних процесів дитини, таких як мислення, пам'ять, увага, уява;
3. формуванню основ творчої діяльності дитини.

Тому важливо забезпечити дитині в ранньому віці сприятливі умови для сенсорного розвитку. Це можна зробити, створюючи для дитини різноманітні сенсорні стимули, заохочуючи її до самостійного пізнання навколишнього світу, а також проводячи спеціальні розвиваючі заняття.

Сенсорний розвиток відбувається в різних видах дитячої діяльності.

У кожному віці перед сенсорним вихованням стоять свої завдання. У ранньому віці накопичуються уявлення про форму, колір, величину.

В ранньому віці у розвиток дитини важливу роль відіграє насиченість навколишнього середовища. Бажано, щоб дитину оточували іграшки з різних матеріалів – дерева, глини, металу, різних за фактурою тканин тощо.

Необхідні іграшки контрастних розмірів, іграшки різної форми. Розвиваюче середовище необхідно поповнити розрізними картинками, кубиками з картинками, парними картинками, пірамідками, формами – вкладишами, шнурівками тощо.

Батькам важливо створювати для дитини різноманітні сенсорні стимули.

Давати дитині можливість досліджувати навколишній світ за допомогою всіх органів чуття. Для цього:

- залучати дитину до різних видів діяльності, які сприяють розвитку сенсорних здібностей. Наприклад, давати дитині грати з різноманітними іграшками, малювати, ліпити, співати, танцювати;
- насолоджуватись разом з дитиною красою навколишнього світу. Виходити на прогулянки в парк, ліс, на річку. Звертати увагу дитини на форму, величину, колір, фактуру предметів, які бачите;
- створювати вдома простір, який стимулює сенсорний розвиток дитини. Розставляти в кімнаті різноманітні предмети, які можна побачити, помацати, понюхати, спробувати на смак.

Заохочення дитини до самостійного пізнання навколишнього світу

Не втручатися в діяльність дитини, якщо вона не просить про допомогу. Дозволяти їй самостійно досліджувати навколишній світ і робити власні висновки.

Проведення спеціальних розвиваючих занять.

Спеціальні розвиваючі заняття допоможуть дитині краще зрозуміти властивості предметів і явищ навколишнього світу. Для проведення таких

занять можна використовувати іграшки, сенсорні матеріали, картки з зображеннями.

Приклади розвиваючих занять для сенсорного розвитку дітей:

- заняття з сортуванням. Дитині пропонується розсортувати предмети за кольором, формою, величиною;
- заняття з порівнянням. Дитині пропонується порівняти два предмети за різними ознаками;
- заняття з ідентифікацією. Дитині пропонується знайти предмет, який відповідає певному опису;
- заняття з класифікацією. Дитині пропонується об'єднати предмети в групи за певною ознакою.

Варто пам'ятати, що сенсорний розвиток дитини - це індивідуальний процес.

Не варто порівнювати дитину з іншими дітьми. Створюйте для неї сприятливі умови для розвитку, і вона обов'язково досягне успіху.

Декілька порад щодо того, у які ігри без особливих витрат можна пограти з дитиною вдома. (див. додаток В);

Організація сенсорного розвитку дітей у ЗДО

Сенсорний розвиток дітей у ЗДО здійснюється у різних формах:

1. повсякденна діяльність дітей. У процесі повсякденної діяльності діти мають можливість досліджувати предмети і явища навколишнього світу, а також отримувати нові знання про них;
2. спільна діяльність вихователя та дітей. Вихователь може проводити спеціальні розвиваючі заняття, спрямовані на сенсорний розвиток дітей;
3. самостійна діяльність дітей. Діти можуть самостійно досліджувати предмети і явища навколишнього світу, а також виконувати завдання, спрямовані на сенсорний розвиток.

Висновки до третього розділу

Сенсорний розвиток дитини - це важливий аспект її загального розвитку. Він закладає основи пізнавальної діяльності, сприяє розвитку мислення, пам'яті, уваги, уяви.

Сенсорний розвиток дитини починається в ранньому дитинстві і триває протягом усього її життя. У сім'ї батьки можуть створити сприятливі умови для сенсорного розвитку дитини.

Для цього необхідно:

1. створити багату сенсорну середу. Дитина повинна мати можливість досліджувати предмети і явища навколишнього світу за допомогою всіх органів чуття;
2. заохочувати дитину до самостійного пізнання. Нехай дитина сама досліджує предмети, називає їх властивості, порівнює їх між собою;
3. проводити розвиваючі заняття. Дидактичні ігри, сенсорні матеріали, наочні посібники допоможуть дитині удосконалювати сенсорні здібності.

Батьки повинні пам'ятати, що сенсорний розвиток дитини - це індивідуальний процес. Не варто порівнювати свою дитину з іншими дітьми. Треба створювати для неї сприятливі умови для розвитку, і вона обов'язково досягне успіху.

Сенсорний розвиток дітей у ЗДО здійснюється у різних формах:

4. повсякденна діяльність дітей. У процесі повсякденної діяльності діти мають можливість досліджувати предмети і явища навколишнього світу, а також отримувати нові знання про них;
5. спільна діяльність вихователя та дітей. Вихователь може проводити спеціальні розвиваючі заняття, спрямовані на сенсорний розвиток дітей;

б. самостійна діяльність дітей. Діти можуть самостійно досліджувати предмети і явища навколишнього світу, а також виконувати завдання, спрямовані на сенсорний розвиток.

Успішність процесу сенсорного розвитку залежить від комплексної роботи сім'ї та вихователів ЗДО. Тому, чим більше уваги приділяється цьому напрямку розвитку, тим ефективніше проходить цей процес та дитина засвоює знання і уявлення про навколишнє середовище.

ВИСНОВКИ

Сенсорний розвиток - це процес, за допомогою якого дитина пізнає навколишній світ за допомогою органів чуття. У дошкільному віці сенсорний розвиток дитини тісно пов'язаний з розвитком мови та мислення. Сприймання є основою мислення, а мислення, у свою чергу, допомагає дитині краще сприймати навколишній світ.

Сенсорний розвиток дитини відбувається в різних видах діяльності, таких як гра, малювання, ліплення, конструювання. Найкраще сприйняття відбувається тоді, коли в ньому беруть участь одночасно кілька органів чуття. Наприклад, коли дитина грається з кубиками, вона не тільки бачить їх, але й чує, як вони падають, відчуває їх на дотик, а також може спробувати їх на смак.

Важливо також, щоб дитина бачила, як дорослі взаємодіють з предметами. Наприклад, якщо дорослий показує дитині, як грати з лялькою, дитина краще запам'ятає, як це робити.

Звичайно, різноманітні іграшки та посібники є важливим фактором сенсорного розвитку дитини. Однак самі по собі вони не забезпечать успіху. Необхідно, щоб дорослі спеціально організовували та спрямовували сенсорну діяльність дитини.

Ранній розвиток дитини - це період від народження до трьох років. Цей період є надзвичайно важливим для розвитку дитини, оскільки закладаються основи її особистості, інтелекту, фізичного і психічного здоров'я.

У ранньому дитинстві дитина активно пізнає навколишній світ за допомогою органів чуття. Вона вивчає форму, величину, колір, фактуру предметів, їх звуки, запахи, смаки. Ця інформація є основою для формування у дитини уявлень про світ.

Ранній розвиток дитини включає в себе такі аспекти: фізичний розвиток, психічний розвиток, соціально-емоційний розвиток.

Для успішного розвитку дитини в ранньому віці важливо забезпечити їй сприятливі умови. Ці умови включають в себе:

1. любов і увагу батьків. Дитина повинна відчувати любов і підтримку батьків, щоб відчувати себе в безпеці і розвиватися впевнено;
2. забезпечення основних потреб. Дитина повинна отримувати достатньо їжі, сну, відпочинку;
3. розмаїття сенсорних стимулів. Дитина повинна мати можливість досліджувати навколишній світ за допомогою всіх органів чуття;
4. організація розвиваючих занять. Дитина повинна мати можливість розвиватися за допомогою спеціально розроблених занять.

Ранній розвиток дитини - це важливий фундамент для її подальшого успіху. Забезпечивши дитині сприятливі умови для розвитку в цей період, ви допоможете їй стати успішною і щасливою людиною.

Гра є провідною діяльністю дітей молодшого дошкільного віку. У грі дитина активно пізнає навколишній світ, в тому числі і через сенсорні властивості предметів. Ігри в сенсорному розвитку молодших дошкільників можна розділити на такі типи:

1. ігри на розрізнення основних сенсорних властивостей предметів. У таких іграх дитина вчиться розрізняти форму, величину, колір, фактуру предметів;
2. ігри на порівняння предметів. У таких іграх дитина вчиться порівнювати предмети за різними ознаками;
3. ігри на класифікацію предметів. У таких іграх дитина вчиться об'єднувати предмети за певною ознакою.

Ігри в сенсорному розвитку молодших дошкільників є важливим інструментом для розвитку сенсорних здібностей дитини. За допомогою ігор дитина вчиться пізнавати навколишній світ, розвиває свої розумові здібності і отримує задоволення від гри.

В межах написання роботи, було проведено досліджень, участь приймали 10 дітей віком від 2 до 3 років. В результаті дослідження було виявлено, що

1. результати 4-х дітей відповідають нормі розвитку;

2. не значно відстають від норми - 4 дітей;
3. випереджає вікові норми лише 2 дитини.

Дослідження показало, що існує певна необхідність подальшої інтенсивної роботи стосовно сенсорного розвитку дітей раннього віку. Майже половина дітей відстають від норми розвитку, менша частина (2 дитини) випереджають вікові норми і 4 дитини відповідають нормам розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптація учнів до шкільного навчання / Укладач О.Є. Марінушкіна, Ю.О. Замазій. Х.: Ранок, 2011. 192 с.
2. Амонашвілі А. Ш. «Добридень, діти!», 1988, 58с.
3. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». К., Світич, 2008.
4. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). К.: Спецвипуск журналу «Вихователь-методист дошкільного закладу», 2012. 63 с.
5. Беседін Б.Б., Максименко І.О. Педагогічні умови використання дидактичної гри на уроках математики. Фізико-математична освіта. 2020. Випуск 3(25). Частина 2. С. 7-9.
6. Бібік Н. М. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи / Бібік Н. М., Вашуленко М. С., Мартиненко В. О. Київ, 2014. 346 с.
7. Борисенко В., Мачульська А. Застосування дидактичних ігор у процесі навчання української мови. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Вип. 117. Чернігів: ЧНПУ, 2014. С. 24–27.
8. Бурова А. Організація ігрової діяльності в дошкільному навчальному закладі: методичні рекомендації. *Дошкільне виховання*. 2007. №10. С.8.
9. Вайцеховська О. І. Дидактичні ігри в системі навчання молодших школярів. - Львів, 2009.
10. Варій М. Психологія. Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 288 с.

11. Васько О. Кулик В. Дидактичні ігри у педагогічній спадщині А.С. Макаренка. URL: https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/512/1/Vasko_Kylukstattikonf.pdf.
12. Ващенко Г. Загальні методи навчання: підруч. для педагогів. Київ: Укр. Вид. Спілка, 1997. 410 с.
13. Верещагіна І. Використання дидактичних ігор у сенсорному розвитку дітей раннього віку. *Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського*. 2018. С. 111–114.
14. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. К.: Просвіта, 2001. 416 с.
15. Гайдаржийська Л.П. Розумовий розвиток як одна з проблем підготовки дітей до школи. URL: <https://ps.journal.kspu.edu>
16. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Вид. 2-е, доповнене й виправлене. Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с.
17. Гра як провідна діяльність і форма організації життя дошкільників. *Дитячий садок*. 2002. №8. С.45
18. Грама Н. Сенсорний розвиток дітей раннього віку: теорія і практика: монографія. Одеса, 2018. 239 с.
19. Гринь Ю. В. Сенсорний розвиток дітей в умовах закладу дошкільної освіти : магістерська робота. 2020. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/4311>
20. Гришко О., Віхова О. Педагогічні умови використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей раннього віку. *Філософія і психологія педагогічної дії*. 2022. № 25. С. 62–72.
21. Денисенко Т. А. Сенсорно-пізнавальний розвиток дітей раннього віку як передумова формування обдарованої особистості (з досвіду роботи). *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. № 11 (18) /11/2013. С. 47-57

22. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років. К., Богдана, 2003. 340 с.
23. Дошкільна педагогіка. Навчальний посібник. К.: Академвидав, 2006. 456 с.
24. Дошкільна педагогічна психологія / За ред. Ніколенка Д. Ф. К.: Вища школа, 1987. 456 с.
25. Дубровіна І.В. Пізнавальна активність як стан готовності учнів до пізнавальної діяльності. URL: <https://repository.kristti.com.ua/handle/eiraise/169>
26. Дуткевич Т. В Дошкільна психологія: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007. 391 с.
27. Дуткевич Т. В. Загальна психологія. Теоретичний курс: навчальний посібник / Т.В. Дуткевич. К.: Центр учбової літератури, 2019. 388 с.
28. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія. Навч. посіб.К.: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
29. Єщенко К.Л. Питання активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів у процесі використання дидактичних ігор. Збірник наукових праць Донбаської національної академії будівництва і архітектури. 2019. № 1. С. 188-192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zbnpdnaba_2019_1_29
30. Завацька Л., Жук О. Новаторські ідеї К.Д. Ушинського у теорії розумового виховання. URL:<http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/3713/1>
31. Захарова Н. Ігрові техніки на допомогу адаптації. *Палітра педагога*. 2004. №4. С.11-13.
32. Захарченко В. Мовленнєве спілкування у грі. *Дошкільне виховання*. 2000. № 12. С.6-8.

33. Ільїна Н.М., Мисник С.О. Загальна психологія: теорія і практикум: навчальний посібник / Н.М. Ільїна, С.О. Мисник. Суми: Університетська книга, 2017. 352 с.
34. Калініченко Н. Василь Сухомлинський та проблема розумового виховання школярів. Рідна школа. 2013. № 8- 9. С. 16-19.
35. Кащук Н. Сутність сенсорного розвитку сучасної дитини раннього віку. 2019. URL: https://ird.npu.edu.ua/files/kachyk_2.pdf
36. Кошель В. Сенсорне виховання дітей раннього віку: навч.-метод. посіб. для вихователів дітей дошк. віку, студентів спец. «Дошк. освіт. Чернігів: ФОП Баликіна О.В., 2019. 160 с.
37. Кравченко М. Специфіка формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку засобами дидактичних ігор. *Проблеми сучасної психології*. 2021. № 3. С. 1–10.
38. Любчак Л. Методика організації ігрової діяльності: практикум. Вінниця: Док. Принт, 2017. 196 с.
39. Мольченко О. Картотека ігор з сенсорного розвитку для дітей раннього віку. *Всеосвіта*. URL: <https://vseosvita.ua/library/kartoteka-igor-zsensornogo-rozvitku-dla-ditej-rannogo-viku-236554.html>
40. Нечипорук Н. Г., Томей О. П. Розвивальні ігри для дошкільників / Н. Г. Нечипорук, О. П. Томей. Х.: Видавнича група «Основа», 2007. 341 с.
41. Олійник Лія. Вивчення особливостей розвитку дитини раннього віку у групі дошкільного навчального закладу/ Проблеми діагностики та проектування розвитку обдарованості дошкільників: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 11–12 квітня 2013 р., м. Алушка, АР Крим. К.: Інститут обдарованої дитини, 2013. 328 с.
42. Пушкар Н. Сенсорне виховання за методом М. Монтесорі. *Науково-методичний журнал*. 2020. URL: <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/99problemy->

[i-perspektyvy-rozvytku-osvity-khkh-stolittia-11-12-lystopada-2020-roku/570-sensorne-vikhovannya-za-metodom-m-montessori](https://www.researchgate.net/publication/352111111-i-perspektyvy-rozvytku-osvity-khkh-stolittia-11-12-lystopada-2020-roku/570-sensorne-vikhovannya-za-metodom-m-montessori)

43. Светлова І. Є. Велика книга завдань і вправ для розвитку інтелекту дитини: Сенсорне сприйняття, логічне мислення, дрібна моторика рук, розвиток мови. К.: Країна мрій, 2006. 160 с.

44. Ступчак Л. Якщо до гри ставитися серйозно. *Дитячий садок*. 2001. №36. С.6.

45. Трикоз С. В. Теоретичні засади сенсорного розвитку дошкільників. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. Слов'янськ, 2000. Вип.7. С.121-125

46. Тріщун Н. А. Сенсорний розвиток дітей дошкільного віку Ржищів: 2013. 44 с.

47. Хорошун Н. Дидактичні ігри як засіб розвитку сенсорно-пізнавальної сфери дитини дошкільного віку. 2018.
URL:<http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/15528/Дидактичні%20ігри%20як%20засіб%20розвитку%20сенсорнопізнавальної%20сфери%20дитини%20дошкільного%20віку.pdf?sequence=2>

ДОДАТКИ

Додаток А

Консультація для батьків «Сенсорний розвиток дітей 2–3 років»

Сенсорний розвиток дітей у всі часи був і залишається важливим та необхідним для повноцінного виховання підростаючого покоління.

Сенсорний розвиток дитини – це розвиток її сприйняття та формування уявлень про зовнішні властивості предметів: їхню форму, колір, величину, положення в просторі, а також запах, смак і т.д. Значення сенсорного розвитку в ранньому віці дуже велике. Воно є основою для інтелектуального розвитку, розвиває увагу, уяву, пам'ять, спостережливість, впливає розширення словникового запасу дитини.

Зі сприйняття предметів і явищ навколишнього світу починається пізнання. Сенсорний розвиток відбувається у різних видах дитячої діяльності. Особливе місце приділяється іграм, завдяки яким відбувається накопичення уявлень про навколишній світ. Світ входить у життя дитини постійно. Спочатку дитина осягає те, що її оточує вдома, в дитячому садку.

Сенсорний, чуттєвий досвід є джерелом пізнання світу. Від того, як дитина мислить, бачить, як вона сприймає світ дотичним шляхом, багато в чому залежить її нервово-психічний розвиток.

Згодом його життєвий досвід збагачується. Дитина прагне активної взаємодії з навколишнім середовищем. Світ пробуджує допитливість у маленького чоловічка, бажання дізнатися якнайбільше. У цьому може допомогти дорослий. Ви зустрічаєтесь з сенсорними еталонами скрізь та можете знайомити з ними дітей без спеціально підготовленого середовища, граючи з дитиною. В іграх з предметами можна використовувати різні іграшки та реальні предмети. Діти вчаться порівнювати їх, встановлювати схожість та відмінність; знайомляться з властивостями предметів та з їх ознаками: кольором, величиною, формою, якістю. Граючи, дитина набуває вміння складати ціле з частин, нанизувати предмети (кульки, намисто, викладати

візерунки з різноманітних форм. Для засвоєння сенсорних здібностей батькам малюка чимале значення необхідно приділяти іграм, які б розвитку даної техніки пізнання в дитини. До таких ігор можна віднести такі:

1) ігри-доручення, засновані на інтересі дитини до дій з різними предметами;

2) ігри з хованням та пошуком - у цьому випадку дитину цікавить несподівана поява предметів та їх зникнення (складання матрьошки);

3) ігри із загадуванням та розгадуванням, які залучають дітей невідомістю;

4) ігри на ознайомлення з формою та величиною предмета – геометричні ігри (мозаїки, конструктори "Лего").

5) в іграх з ляльками у маленьких дітей формуються культурно-гігієнічні навички та моральні якості – дбайливе ставлення до партнера з гри – ляльки, яке потім переноситься на однолітків.

б) настільно-друковані ігри – цікаве заняття для хлопців та дівчат. Це і підбір картинок по парах, і підбір за загальною ознакою (класифікація, і запам'ятовування складу, кількості і розташування картинок, складові розрізних картинок і кубиків, і опис по картинці.

Також можна використовувати і словесні ігри, вірші, пальчикові ігри, загадки. У молодшому віці вони спрямовані на розвиток мови, виховання правильної звуковимовлення, уточнення, закріплення та активізація словника.

Ось деякі приклади занять із дітьми:

«Читання потішок»

Дорослий багаторазово повторює простенький віршик чи казку. Коли текст уже знайомий дитині, зробіть так, щоб він домовляв незакінчені фрази і, якщо це погано виходить, поміняйтеся ролями. Таким чином, виходить своєрідний діалог, здатний захопити дитину. Подібні заняття розвинуть мова і пам'ять дитини, що неодмінно позначиться на його розумінні.

«Порівняй предмети»

Перед дитиною ставиться дві іграшки. Попросіть малюка розповісти, чим схожі ці предмети між собою, а чим різняться. Наприклад, зайчик і ведмедик схожі один на одного тим, що вони пухнасті, у них є очі, лапки, вушка. Відрізняються тим, що ведмедик – коричневий, а зайчик – сірий; ведмедик – великий, а зайчик – маленький. Згодом завдання можна ускладнити - поставити дві машинки або два м'ячі. Мета таких вправ – розвиток уваги в дітей віком.

«Одягнемо ляльок»

Маленька дитина успішно знайомиться з величиною предметів, порівнюючи між собою однотипні предмети різного розміру. Дайте йому двох ляльок – велику та маленьку – та два комплекти одягу. Малюк не повинен знати, який. Поясніть, що лялькам холодно, і вони хочуть одягнутися, вони переплутали свій одяг, попросіть дитині допомогти лялькам. Якщо спочатку дитина розподілить неправильно, не варто кидатися переробляти його роботу, постарайтеся роз'яснити йому, що цей одяг занадто маленький для цієї ляльки, а цей занадто великий. Подібне заняття здатне значною мірою розвивати сприйняття дитини. ляльці належить якийсь комплект одягу. Нехай він вирішить це завдання самостійно.

"Будь уважний"

Діти крокують колом під музику. На слово «зайчик», сказане ведучим, вони мають почати стрибати, як зайчики. На слово «конячка» - зображати, як кінь ударяє копитом об підлогу .

Консультація для батьків

Тема: «Дидактичні ігри як засіб сенсорного виховання дітей».

Пізнання людиною навколишнього світу починається з «живого споглядання», з відчуття (відображення окремих властивостей предметів і явищ дійсності за безпосереднього впливу на органи почуттів) та сприйняття (відображення в цілому предметів та явищ навколишнього світу, що діють на даний момент на органи почуттів). Безпосереднє чуттєве сприйняття навколишнього світу становить основу уявлень.

Формування сенсорного досвіду має найважливіше значення для розвитку дитини, питання раціональних способів оволодіння загальнолюдським досвідом залишаються відкритими і зараз, на сучасному етапі.

Вивчення питань сенсорного розвитку та виховання дітей педагогами, психологами показало, що розвиток сприйняття - складний процес, що включає як основні моменти засвоєння дітьми сенсорних еталонів, вироблених суспільством та оволодіння способами обстеження предметів. Сенсорне сприйняття і має бути спрямоване забезпечення цих завдань.

Уміння розглядати, сприймати предмети та явища формується успішно лише тоді, коли діти ясно розуміють, навіщо потрібно розглядати той чи інший предмет, слухати ті чи інші звуки. Тому, навчаючи сприйняттю різних предметів та явищ, потрібно чітко пояснювати дітям, зміст їх дій. Цей зміст стає особливо зрозумілим дітям, якщо вони потім використовують свої уявлення в практичній діяльності; у разі сприйняття дітей робиться усвідомленішим і цілеспрямованим: адже якщо погано розглянеш предмет, потім важко зобразити його чи сконструювати.

Оосновне завдання сенсорного виховання полягає в тому, щоб формувати у дітей такі вміння, сприймати та представляти предмети та явища, які б сприяли вдосконаленню процесів малювання, конструювання, звукового аналізу слів, праці в природі тощо.

Таким чином, сенсорний розвиток має здійснюватися у нерозривному зв'язку з різноманітною діяльністю. При цьому неправильно було б думати, що будь-яка конструктивна, будь-яка образотворча діяльність дає необхідний

напрямок сенсорного розвитку. Для цього необхідно, щоб основна спрямованість та зміст цих видів діяльності були підпорядковані загальним завданням розумового розвитку, тобто коли ми вчимо дітей малювати, конструювати і т.д., то потрібно оцінювати результати цього навчання не лише за якістю малюнків, будівель, а й здебільшого через те, який розумовий багаж придбали при цьому діти. Наприклад, можна навчити дитину будувати з кубиків гарний будинок, але педагогічний процес при цьому організується таким чином, що дитина нічого не набуває ні для сенсорного, ні для розумового розвитку.

Вміння сприймати предмети, аналізувати їх, порівнювати, узагальнювати не формуються самі собою під час тієї чи іншої діяльності, потрібне спеціальне навчання за певною системою. Навчаючи дітей малювати, ліпити, будувати, педагог має одночасно приділяти спеціальну увагу розвитку їхнього сприйняття, вміння аналізувати, узагальнювати тощо. [20].

Отже, найбільший ефект сенсорного розвитку молодших дошкільнят може дати продуктивна діяльність, зміст та організація якої підпорядковані завданням розумового розвитку. У кожній продуктивній діяльності можна виділити певний зміст, який мають опанувати діти. Цей зміст охоплює предмети та його взаємовідносини, з якими стикається і діє дитина, знання, вміння і навички, які діти мають отримати під час цієї діяльності.

Оволодіваючи змістом тій чи іншій діяльності, діти навчаються зображати малюнку дедалі складніші предмети і явища, створювати дедалі складніші конструкції.

Розширюються та поглиблюються їх знання та уявлення про ці предмети, формуються нові вміння та навички. Одночасно діти глибше пізнають такі властивості предметом, як величина, форма, колір тощо.

Будь-яка змістовна діяльність дітей включає як простіші пізнавальні процеси - сенсорні, і складніші - розумові. Успішне оволодіння тією чи іншою діяльністю значною мірою залежить від удосконалення та розвитку цих процесів.

У процесі сенсорного розвитку важливо враховувати, що пізнавальні можливості дитини трьох років ще великі, досконалі. Тому необхідно здійснювати ознайомлення з простими за своїми властивостями предметами і насамперед із тими, із якими діти зіштовхуються у житті.

Цьому сприяють спеціальні дидактичні ігри:

Величина

ВЕЛИКІ ТА МАЛЕНЬКІ

Мета: Навчити дитину чергувати предмети за величиною

Обладнання: По чотири великі та маленькі намистини (приблизно 2 і 1 см) однакового кольору. Шнур або м'який дріт, лялька та кошик.

Хід: Вихователь показує дитині гарну ляльку, каже, що лялька прийшла до малюка в гості і принесла щось у кошику. Потім вихователь садить ляльку на стіл і, виймаючи з кошика коробочку, показує дитині, що там лежать великі та маленькі намистини та нитка. Сказавши, що лялька попросила малюка зробити для неї гарні намисто, вихователь звертає увагу дитини на те, що намисто можна нанизувати по-різному.

Спочатку вихователь сам показує, як треба збирати намисто, а потім пропонує зробити це дитині. Важливо розпочати чергування з великої намистини, т.к. якщо чергувати намисто навпаки, тобто. спочатку брати маленьку, потім велику, дитині буде важко впоратися із завданням, тому що її в першу чергу залучають великі намистини. Потім ляльці показують, які вийшли намисто.

Форма

ЯКИЙ ЦЕ ЗА ФОРМОЮ

Мета: Навчити дитину чергувати предмети формою

Обладнання: По чотири круглі і квадратні глиняні намистини однакового кольору (діаметр 2 см). Шнур або м'який дріт, лялька та кошик.

Хід: Проводиться так само, як гра «Великі та маленькі» з тією різницею, що на нитку по черзі нанижують круглі та квадратні намистини. Вихователь

пропонує дитині доторкнутися до рук кожну намистину на нитці, фіксуючи на цьому увагу дитини і примовляючи: «Кулька, кубик...».

Колір

КУРОЧКА І КУРЧАТА

Мета : Звернути увагу дитини на те, що колір є ознакою різних предметів і може служити для їх позначення.

Обладнання: Коробка з мозаїкою, де вміщено шість елементів жовтого кольору та один білого.

Вихователь показує дітям іграшки: біла курочка, а за нею жовті курчата (або картинку). Потім – білий елемент мозаїки та каже: «Це у нас буде курочка. Вона білого кольору. Демонструє жовтий елемент мозаїки та пояснює: «Жовтого кольору будуть курчатки». В отвір панелі вихователь білу мозаїку, ще раз нагадуючи, що курочка буде такого білого кольору, і поміщає за білою мозаїкою одну жовту, кажучи, що такого кольору курчата. Потім дає дитині коробку з мозаїкою і пропонує знайти ще одне курча і помістити його за мамою-курочкою.

Після того, як усі курчата будуть знайдені та розміщені «гуськом», позаду курочки, дитина повторює завдання самостійно.

Приклад іграшки, яку було використано в процесу дослідження

Додаток Б

Приклад іграшок розроблених за принципами навчання Монтессорі

Метод Монтессорі — це освітня філософія, розроблена італійською педагогом Марією Монтессорі. Він заснований на вірі в те, що у дітей є природна потреба в навчанні та розвитку, і що вони найкраще навчаються, коли мають можливість досліджувати і вчитися самостійно.

- **Дитина — це особистість.** Кожна дитина є унікальною, з власними сильними та слабкими сторонами. Метод Монтессорі приділяє особливу увагу потребам кожної дитини.

- **Дитина має право на свободу вибору.** Дитина має право обирати власні заняття та темп навчання. Метод Монтессорі створює середовище, яке заохочує дітей до самостійності та ініціативи.

- **Дитина вчиться через діяльність.** Діти найкраще навчаються, коли вони активно залучені в процес навчання. Метод Монтессорі використовує практичні матеріали та завдання, які заохочують дітей до дослідження та експериментування.

- **Дитина має право на помилку.** Помилки є природною частиною процесу навчання. Метод Монтессорі розглядає помилки як можливість для навчання та зростання.

- **Дитина має право на допомогу.** Коли дитина потребує допомоги, дорослий повинен надати її тактовно та з повагою. Метод Монтессорі використовує принцип «підтримуваного виховання», який передбачає, що дорослий надає дитині допомогу та підтримку, лише коли це необхідно.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ БАТЬКІВ

«СЕНСОРНИЙ РОЗВИТОК УДОМА»

Сенсорний розвиток дитини — це важливий та значущий процес для гармонійного розвитку дитини. Як же організувати його вдома? Даємо вам кілька порад щодо того, у які ігри без особливих витрат можна пограти з дитиною вдома.

1. Коли дитина йде мити руки, спитайте її, які в неї зараз руки та які вони стануть потім. Заохочуйте малюка використовувати слова «сухий», «мокрый».

2. Гра «Саморобні пазли». Розріжте на 3, потім на більшу кількість частин, будь-яку предметну картинку, листівку. Спочатку запропонуйте дитині зібрати її за зразком, а потім — самостійно.

3. Гра «Заклей дірки». Візьміть будь-яку картинку, листівку, світлину з журналу, книги (зображення має бути зрозумілим дитині), виріжте з неї квадрати, круги, трикутники. Наклейте картинку (з дірками) на аркуш білого паперу та запропонуйте дитині закрити на картинці «білі плями» фігурами, які з неї вирізані.

4. Гра «Вгадай, що я роблю?». Запропонуйте дитині здогадатися, які дії ви виконуєте. Покажіть без слів, як ви вмиваєтеся, чистите зуби тощо, а дитина нехай називає дії. Потім поміняйтеся ролями.

5. Гра «Помалюємо». Наклейте на чистий аркуш паперу зображення предметів, тварин і попросіть дитину з'єднати їх лініями. Інше завдання: прикріпіть аркуш до столу й покладіть на нього кубик, а потім попросіть малюка штовхати цей кубик олівцем. Олівець залишає на папері слід — покажіть його малюкові.

6. Гра «Що це?». На прогулянці, після шумних ігор, присядьте з малюком на лавку й спробуйте пограти в таку гру. Оберіть три будь-які предмети, наприклад травинку, маленький камінець та листок. Нехай малюк

візьме один із цих предметів і водить ним угору та вниз по вашій руці доти, поки ви із заплющеними очима не визначите, що це за предмет. Тепер черга малюка заплющити очі. А ви оберіть який-небудь предмет і водить ним по руці. Малюк повинен відгадати, що ви обрали.

7. По дорозі з дошкільного закладу зверніть увагу дитини на колір неба, форму хмаринок; розгляньте осінні листя, як іскриться на сонці сніг тощо.

Такі ігри потребують неабияких розумових зусиль і сприяють розвитку сенсорного сприйняття.